

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Πολυτεχνική Σχολή

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

‘Ευρωπαϊκές Σπουδές στην Περιφερειακή Ανάπτυξη’

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

‘Η αναπτυξιακή συμβολή των Μετεώρων ως τόπος θρησκευτικού τουρισμού’

Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια

Μαρία Βαλιανάτου

Επιβλέπων Καθηγητής: Επίκουρος Καθηγητής Δημήτριος Καλλιώρας

Μέλη Συμβουλευτικής Επιτροπής: Καθηγητής Πολύζος Σεραφείμ

Επίκουρος Καθηγητής Βασίλειος Τσέλιος

Βόλος, 2017

Δήλωση

Βεβαιώνω ότι η παρούσα εργασία είναι δική μου, δεν έχει συγγραφεί από άλλο πρόσωπο με ή χωρίς αμοιβή, δεν έχει αντιγραφεί από δημοσιευμένη ή αδημοσίευτη εργασία άλλου και δεν έχει προηγουμένως υποβληθεί για βαθμολόγηση στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας ή αλλού. Βεβαιώνω ότι είμαι εν γνώσει των κανόνων περί λογοκλοπής του ΤΜΧΠΠΑ και ότι στο πλαίσιο αυτού έχουν τηρηθεί όλοι οι κανόνες κατά την ακαδημαϊκή δεοντολογία, σχετικά με αναφορές, βιβλιογραφία κ.λ.π., τόσο από έντυπες όσο και από ηλεκτρονικές πηγές. Σε περίπτωση λογοκλοπής αποδέχομαι όλες ανεξαιρέτως τις ποινές που προβλέπουν οι εκάστοτε κανονισμοί του Π.Θ. ή και του ΤΜΧΠΠΑ.

Ημερομηνία:

Ονοματεπώνυμο: Βαλιανάτου Μαρία

Υπογραφή:

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο θρησκευτικός τουρισμός αποτελεί μια μορφή εναλλακτικού τουρισμού και αναφορικά με την Ελλάδα, διαθέτει μεγάλη παράδοση. Σε όλη την ελληνική επικράτεια, η ύπαρξη και χωρική κατανομή των πολυάριθμων θρησκευτικών μνημείων συντελεί στην πραγματοποίηση τουριστικών ταξιδιών ακόμη και σε λιγότερες αναπτυγμένες περιοχές, με πολλαπλασιαστικά οφέλη για την ανάπτυξη των περιοχών αυτών.

Σκοπός της παρούσας εργασίας, είναι να αναδείξει τη σημασία και τη σχέση του θρησκευτικού τουρισμού με την τοπική ανάπτυξη στην περιοχή των Μετεώρων. Τα Μετέωρα είναι ένα μοναδικό θρησκευτικό και πολιτιστικό μνημείο παγκόσμιας εμβέλειας της UNESCO που προσελκύει καθημερινά χιλιάδες τουρίστες και πιστούς, από όλο τον κόσμο.

Στην αρχή της εργασίας γίνεται αναφορά στο θεωρητικό πλαίσιο του θρησκευτικού τουρισμού, τη διάκριση τουρίστα και προσκυνητή και στη σχέση θρησκευτικού τουρισμού και οικονομικής ανάπτυξης καθώς και ανάλυση της περιοχής μελέτης. Η μεθοδολογία που χρησιμοποιείται για την ερμηνεία των δεδομένων, γίνεται με την μελέτη περίπτωσης και με την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας. Τα Μετέωρα δύναται να συμβάλλουν στην τοπική ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής και πρέπει να υπάρχει σχεδιασμός και συνεργασία όλων των φορέων για τον παραπάνω σκοπό καθώς και για τη συμπληρωματικότητα του θρησκευτικού τουρισμού με άλλες μορφές εναλλακτικού τουρισμού.

Λέξεις Κλειδιά: Θρησκευτικός τουρισμός, θρησκευτικός τουρίστας, προσκυνητής, Μετέωρα, τοπική ανάπτυξη, εναλλακτική μορφή τουρισμού

ABSTRACT

Religious tourism is considered to be a way of alternative tourism and its tradition, as far as Greece is concerned comes from long ago. Throughout the Greek territory, the existence and spatial distribution of numerous religious monuments contributes to the occurrence of tourist trips even in less-developed regions, with multiple benefits for the development of these regions.

The purpose of this project is to highlight the significance and correlation between religious tourism and the local development in the area of Meteora. Meteora is a globally unique religious and cultural monument of UNESCO which attracts thousands of tourists and believers from all over the world every day.

Firstly, this paper refers to the theoretical framework of religious tourism, the distinction between tourist and pilgrim and the relationship between religious tourism and economic development and analysis of the area. The methodology used for the interpretation of the data consists of the study and review of the bibliography.

Meteora may contribute to the local development of the wider region. There should be planning and collaboration of all the authorities for the above purpose and also for the conflation of religious tourism with other forms of alternative tourism.

Key words: Religious tourism, religious tourist, Pilgrim, Meteora, local development, alternative form of tourism.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσους με βοήθησαν και συνέβαλαν στην διεκπεραίωση της διπλωματικής μου εργασίας καθώς να ευχαριστήσω τους καθηγητές μου που με στήριξαν στη διάρκεια του συνόλου των σπουδών μου στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Ευρωπαϊκές Σπουδές στην Περιφερειακή Ανάπτυξη».

Θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τον επιβλέποντα καθηγητή, κ. Δημήτριο Καλλιώρα για την πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγηση του.

Ευχαριστώ πολύ τους βαθμολογητές, Καθηγητή κ.Πολύζο Σεραφείμ και τον Επίκουρο Καθηγητή κ.Τσέλιο Βασίλειο, για την άριστη συνεργασία και την καθοδήγησή τους.

«Δόξα τῷ Θεῷ πάντων ἕνεκεν»

Αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου

Περιεχόμενα	
Δήλωση	1
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	2
ABSTRACT.....	3
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Ο ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΤΟΥ ΔΙΑΣΤΑΣΗ.....	8
1.1. Έννοια και μορφές του τουρισμού	8
1.2. Ο Θρησκευτικός Τουρισμός	11
1.3. Ο Θρησκευτικός Τουρισμός στην Ελλάδα	15
1.4. Η αναπτυξιακή διάσταση του θρησκευτικού τουρισμού	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ, ΜΕΤΕΩΡΑ ΚΑΛΑΜΠΑΚΑΣ.....	23
2.1.Γεωγραφικός προσδιορισμός.....	23
2.2.Μετεώρα	25
2.3.Ανάλυση υφιστάμενης κατάστασης στην περιοχή των Μετεώρων.....	29
2.4. Θρησκευτικός Τουρισμός Μετεώρων και Οικονομική Ανάπτυξη	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΩΝ ΜΕΤΕΩΡΩΝ	37
3.1. Μεθοδολογία έρευνας.....	37
3.2 Ανάλυση αποτελεσμάτων εμπειρικής μελέτης	39
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	50
4.1.Συμπεράσματα	50
4.2.Προτάσεις	52
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	53
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΡΩΤΟ: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΚΑΙ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΜΕ ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΕ ΚΛΙΜΑΚΑ	53
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟ : ΛΙΣΤΑ ΦΟΡΕΩΝ	55
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	56

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Βασικός πυλώνας της ελληνικής οικονομίας είναι ο τουρισμός, ίσως ο πιο σημαντικός πόλος ανάπτυξης για αρκετές περιοχές τόσο σε τοπικό, περιφερειακό όσο και σε εθνικό επίπεδο. Το κυρίαρχο τουριστικό μοντέλο βασίζεται κυρίως στο δίπτυχο ήλιος – θάλασσα, που χαρακτηρίζει αρκετούς ελληνικούς προορισμούς (Βαγιόνης και Σκούλτσος, 2016:19). Τα τελευταία χρόνια, όμως παρατηρείται μια στροφή προς την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Μία από τις παλαιότερες μορφές του τουρισμού και με ιδιαίτερη δυναμική τα τελευταία χρόνια είναι ο θρησκευτικός τουρισμός. Άλλωστε, τα πρώτα ταξίδια αναγνυχής τα οποία έχουν καταγραφεί σε διάφορες περιοχές του κόσμου, ανεξαρτήτως θρησκεύματος, είναι τα ταξίδια για θρησκευτικούς σκοπούς (Τσάρτας, 1996:12).

Ο θρησκευτικός τουρισμός θεωρείται *«ως μια ειδική μορφή τουρισμού που εκφράζει την επιθυμία του ατόμου να μετακινηθεί από τον τόπο της μόνιμης κατοικίας του και να πάει σε έναν άλλο τόπο που τον θεωρεί ιερό, επιλέγοντας συχνά και συγκεκριμένο χρόνο (Χριστούγεννα, Μεγάλη Εβδομάδα, Δεκαπενταύγουστο, εορτή αγίου) με σκοπό την επικοινωνία με το θείο, την εκπλήρωση τάματος ή την ένδειξη ευγνωμοσύνης»* (Λαγός, 2005:72).

Ο άνθρωπος, είναι από τη φύση του θρησκευτικό ον και ως ψυχοσωματική οντότητα εκδηλώνει την εσωτερική ανάγκη να αναζητά και να επικοινωνεί με το θείο. Από την αρχαιότητα, όλα τα μέλη των κοινωνιών εκδήλωναν την επιθυμία να επικοινωνήσουν με το θείο, μεταβαίνοντας για προσκύνημα σε ναούς και ιερούς τόπους (Μοίρα, 2009:29-30). Η επικοινωνία με το θείο νοσηματοδοτεί και αναπαύει τον άνθρωπο, είναι εσωτερική ανάγκη. Ο σύγχρονος άνθρωπος αντιμετωπίζει στην καθημερινότητά του προβλήματα και βιώνει άγχος, για αυτό το λόγο στρέφεται προς το θείο αναζητώντας ψυχική ανάταση. Επίσης, έχει παρατηρηθεί, ότι πολλοί τουρίστες επισκέπτονται τα θρησκευτικά μνημεία άλλων θρησκειών, με στόχο την απόκτηση γνώσης και εμπειριών (Μοίρα, 2009:60). Για παράδειγμα στη Ρώμη σχεδόν όλα τα θρησκευτικά μνημεία είναι ταυτόχρονα και πολιτιστικά. Οι Nolan και Nolan (1992:68-78) επισημαίνουν ότι ο θρησκευτικός τουρισμός ικανοποιεί ταυτόχρονα και πολιτιστικές – κοινωνικές ανάγκες του ατόμου. Συχνά, επίσης οι τουρίστες συνδυάζουν το προσκύνημα με την επίσκεψη σε ένα μνημείο, το οποίο παρουσιάζει θρησκευτικό και πολιτιστικό ενδιαφέρον και συμμετέχουν σε δραστηριότητες στη φύση όπως ποδηλασία και πεζοπορία (Μοίρα, 2009:60).

Η εργασία αυτή επικεντρώνεται στο θρησκευτικό τουρισμό με μελέτη περίπτωσης τα Μετέωρα. Τα Μετέωρα είναι μετά το Άγιο Όρος, η δεύτερη μεγαλύτερη μοναστική πολιτεία με ελεύθερη πρόσβαση, ένα από τα δεκαεπτά μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς, αναγνωρισμένα από την UNESCO (1988). Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται προσπάθεια παρουσίασης του θεωρητικού υπόβαθρου της εννοιολογικής σημασίας του θρησκευτικού τουρισμού. Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται η υφιστάμενη κατάσταση της περιοχής των Μετεώρων καθώς και η αναπτυξιακή διάσταση του θρησκευτικού τουρισμού. Τέλος, αναλύεται η εμπειρική μελέτη, μέσω ποιοτικής και ποσοτικής έρευνας και παρατίθενται συμπεράσματα και προτάσεις για την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού. Η ύπαρξη των Μετεώρων συμβάλλει στην ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής και προσελκύει χιλιάδες τουρίστες από όλο τον κόσμο. Εκτός από θρησκευτικό μνημείο που δεν έχει χάσει την πνευματικότητα του, διατηρεί και προβάλλει την ορθόδοξη παράδοση σε όλο τον κόσμο. Παράλληλα είναι τοπίο απaráμιλλης φυσικής ομορφιάς και αποτελεί μοναδικό γεωλογικό φαινόμενο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Ο ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΤΟΥ ΔΙΑΣΤΑΣΗ

1.1. Έννοια και μορφές του τουρισμού

Ο τουρισμός είναι ένα σημαντικό οικονομικό και κοινωνικό φαινόμενο, με δυναμική κυρίως τα τελευταία πενήντα χρόνια. Στην πορεία του μέσα στο χρόνο, αλλάζει μορφή, εξελίσσεται και μεταλλάσσεται ανάλογα με τα εκάστοτε πρότυπα της οικονομίας και της κοινωνίας, στην οποία δρα και αναπτύσσεται, με σημαντική επίδραση στην οικονομική ανάπτυξη του τόπου και της ευρύτερης περιοχής (Κοκκώσης κ.ά., 2011:25). Επίσης, συμβάλλει σημαντικά στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν και στη δημιουργία θέσεων απασχόλησης, γεγονός που τον αναδεικνύει σε εξαιρετικής σημασίας παγκόσμια οικονομική δραστηριότητα. Η απασχόληση στον τομέα του τουρισμού ανέρχεται περίπου στο 7% των θέσεων εργασίας παγκοσμίως, ενώ το ποσοστό αυξάνεται αν συνυπολογιστούν οι έμμεσες επιδράσεις στους άλλους τομείς της οικονομίας, όπως η προσέλκυση επενδύσεων και η μείωση της ανεργίας (Πολύζος, Σ. και Τσιώτας, Δ., 2017:5).

Ως μια πρώτη μορφή τουρισμού θεωρείται η περιήγηση, που πηγάζει από εσωτερική ανάγκη για περιπλάνηση, γνωριμία με άλλους τόπους και πολιτισμούς (Κοκκώσης κ.α., 2011). Ιδιαίτερα, μετά τη λήξη του Β Παγκοσμίου πολέμου, η βελτίωση των συνθηκών εργασίας και της αμοιβής των εργαζομένων, σε συνδυασμό με την ανάπτυξη της τεχνολογίας στα μέσα μεταφοράς και επικοινωνίας, μετέτρεψε τον τουρισμό από προνόμιο των λίγων και εύπορων, σε δικαίωμα των πολλών και του κάθε εργαζόμενου για αναψυχή και ξεκούραση (Βενετσανοπούλου, 2006:13). Σημαντικό ρόλο παίζει η βελτίωση των μέσων μεταφοράς καθώς και η απλοποίηση των απαιτούμενων διαδικασιών στις μετακινήσεις των ανθρώπων από κράτος σε κράτος και ειδικότερα στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η προέλευση της ονομασίας του τουρισμού, προέρχεται από τις λέξεις *tour* και *tourisme*, που στην αγγλική και στη γαλλική σημαίνουν 'γύρος-περιήγηση'. Η λέξη "tour", στη Γαλλία το 18^ο αιώνα σήμαινε «ένα κυκλικό ταξίδι και προέρχεται από την λατινική λέξη "itornus", που μεταφράζεται ως περιστρεφόμενο εργαλείο» (Βενετσανοπούλου, 2006:45). Έχουν δοθεί αρκετοί ορισμοί στην βιβλιογραφία, γεγονός που αναδεικνύει την πολυπλοκότητά του. Από τους πολλούς ορισμούς που έχουν δοθεί, ο πρώτος ορισμός που διατυπώθηκε είναι από τους Hunziker και Krapf (1942) σύμφωνα με τον οποίο «ο

τουρισμός είναι το σύνολο των φαινομένων που δημιουργούνται από ένα ταξίδι και από την παραμονή σε ένα μέρος ατόμων που δεν είναι μόνιμοι κάτοικοι εφόσον αυτοί δεν άδεια παραμονής εκεί και δεν λαμβάνουν μέρος σε καμία εργασία – εκδήλωση στην περιοχή» (Μοίρα, 2007:13).

Με μια πιο αυστηρή ερμηνεία της έννοιας τουρισμού ορίζεται ο τουρισμός ως ομαδική ή μεμονωμένη μετακίνηση ατόμων σε διάφορα μέρη. Προϋποθέτει τη διαμονή στα μέρη αυτά, για τουλάχιστον 24 ώρες, περιλαμβάνει α) το ταξίδι προς τον τουριστικό προορισμό, που είναι προσωρινού χαρακτήρα, καθώς σκοπεύει ο τουρίστας να επιστρέψει στο τόπο της μόνιμης κατοικίας του ξανά και β) τη διαμονή στον τουριστικό προορισμό, όπου θα καταναλώσει κάποια αγαθά, στα οποία συμπεριλαμβάνεται και η διατροφή (Πολύζος, 2011:557). Ωστόσο, με μια πιο διασταλτική ερμηνεία της έννοιας, αρκεί απλά η μετακίνηση από μια περιοχή σε μια άλλη, χωρίς να τίθεται κάποιο χρονικό όριο παραμονής.

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (WTO) ο τουρισμός ορίζεται *«ως ένα κοινωνικό, πολιτιστικό και οικονομικό φαινόμενο που συνεπάγεται τη μετακίνηση των ανθρώπων σε χώρες ή μέρη έξω από το συνηθισμένο περιβάλλον τους για προσωπικούς ή επιχειρηματικούς/ επαγγελματικούς λόγους. Οι άνθρωποι αυτοί ονομάζονται επισκέπτες και ο τουρισμός έχει να κάνει με τις δραστηριότητές τους. Τουρισμός είναι το σύνολο των δραστηριοτήτων που ταξιδεύουν και διαμένουν σε μέρη έξω από το σύνηθες περιβάλλον τους για διάστημα περίπου ενός έτους για ξεκούραση, επαγγελματικούς ή άλλους λόγους»* (Αποστολόπουλος και Σδράλη, 2009:11).

Συνοπτικά, ο τουρισμός αποτελεί σημαντικό κοινωνικό και οικονομικό φαινόμενο, που αποτυπώνεται με την αλλαγή των παραστάσεων της καθημερινότητας και των ρυθμών ζωής, όταν το άτομο αποδρά από τη ρουτίνα και τις συνήθειες του δραστηριότητες, ορισμός που διατυπώνεται καλύτερα από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού.

Ο τουρισμός χωρίζεται σε κατηγορίες, ανάλογα με τη μορφή, τα κίνητρα καθώς και με το χρόνο και το χώρο που λαμβάνει: Από πλευράς αριθμού ταξιδιωτών, υπάρχει διάκριση **α) σε μεμονωμένο ή ατομικό:** ο τουρίστας κινείται ατομικά ή με λίγα άτομα και καθορίζει ο ίδιος τις επιλογές που κάνει σε διαμονή, εστίαση και μετακίνηση και **β) σε μαζικό:** που είναι η πιο επικρατούσα μορφή τουρισμού και ιδιαίτερα στην Ελλάδα είναι αρκετά δημοφιλής. Πραγματοποιείται από πολλά άτομα, είναι συνήθως οργανωμένος από ταξιδιωτικά πρακτορεία, με προκαθορισμένο πρόγραμμα (Βενετσανοπούλου, 2006:54).

Με βάση τις δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρο υπάρχει διάκριση σε **α) συμβατικό** που βασίζεται στην αναπαραγωγή οικείων προτύπων ζωής και **β) εναλλακτικό** που βασίζεται στην υιοθέτηση μη οικείων προτύπων ζωής (ανακτήθηκε από <http://www.efsyn.gr>).

Από χωρικής πλευράς, διακρίνεται σε **α) εξωτερικό**: κύριο χαρακτηριστικό του είναι η εισαγωγή ξένου συναλλάγματος, από τους τουρίστες που εισέρχονται από μία ξένη χώρα και σε **β) εσωτερικό**: οι εγχώριοι κάτοικοι μιας χώρας, μετακινούνται εντός της επικράτειάς της (Βενετσανοπούλου, 2006:55). Από οικονομικής πλευράς, διακρίνεται σε **α) λαϊκό**: αναφέρεται σε φτωχότερες τάξεις και δεν αποφέρει μεγάλα οικονομικά οφέλη. Οι νέοι κυρίως στρέφονται σε κάμπινγκ ή κατασκηνώσεις, που είναι πιο οικονομικά, **β) κοινωνικό**: με αναφορά κυρίως σε κάποιες κατηγορίες πληθυσμού οικονομικά ασθενέστερες ή με κοινωνικά κριτήρια, ώστε να μπορέσουν να κάνουν τουρισμό και **γ) κοσμοπολίτικο**: είναι πολύ πλούσιοι άνθρωποι που διαμένουν σε πολύ ακριβά ξενοδοχεία, μετακινούνται συνήθως με δικά τους μεταφορικά μέσα και δαπανούν πολλά χρήματα (Βενετσανοπούλου, 2006:57). Τα οικονομικά πακέτα καθώς και η ασφάλεια που προσφέρει ένα οργανωμένο ταξίδι, βοήθησε στην επικράτηση του μαζικού τουρισμού και στην ανάπτυξη οικονομικά των περιοχών όπου αυτό παρατηρήθηκε. Παρόλα αυτά υπήρχαν και αρνητικές επιπτώσεις στον τόπο υποδοχής των τουριστών από την μαζικότητα του κόσμου. Το τουριστικό προϊόν όμως δεν είναι στατικό, αλλάζει από τα κίνητρα του τουρίστα και την εποχή. Στη σύγχρονη εποχή, οι άνθρωποι διαθέτουν περισσότερο χρόνο και αναζητούν εκτός από τη φυγή νέες συγκινήσεις και εμπειρίες. Δημιουργήθηκαν νέα προγράμματα, ειδικών μορφών τουρισμού, ειδικών ενδιαφερόντων ή εναλλακτικών, ανάλογα με τις νέες υπάρχουσες τουριστικές ανάγκες (Βενετσανοπούλου, 2006:62).

Οι ειδικές μορφές τουρισμού προϋποθέτουν την ύπαρξη αντίστοιχης ειδικής υποδομής στις τουριστικές περιοχές και την υψηλή ποιότητα παροχής υπηρεσιών με στόχο την ικανοποίηση των αναγκών των τουριστών της κάθε ειδικής μορφής, για παράδειγμα τα θεματικά πάρκα. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού, αποτελούν τμήμα των ειδικών μορφών και χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη ενός ειδικού κινήτρου στη ζήτηση το οποίο συνδέεται με συγκεκριμένα θέματα (Κοκκώσης κ.α., 2011:71). Ο εναλλακτικός τουρισμός έχει σχέση με την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, της τοπικής κουλτούρας και την μη χρησιμοποίηση υπηρεσιών οργανωμένου μαζικού τουρισμού.

Τα σημαντικότερα είδη εναλλακτικού τουρισμού είναι α) ο αγροτουρισμός, β) ο οικοτουρισμός, γ) ο επαγγελματικός τουρισμός, δ) ο πολιτιστικός τουρισμός, ε) ο μαθησιακός τουρισμός, στ) ο τουρισμός υγείας, ζ) ο κοινωνικός τουρισμός, η) ο θαλάσσιος τουρισμός, θ) ο αθλητικός τουρισμός, ι) ο γεωτουρισμός, ια) ο ορεινός-ορειβατικός τουρισμός και τέλος ιβ) ο θρησκευτικός τουρισμός (Πολύζος, 2011:560-561).

Επίσης, πρέπει να επισημανθεί ότι παρόλο που συναντάμε κατηγοριοποίηση των ειδών ή μορφών τουρισμού, η μία κατηγορία εμπεριέχει την άλλη και λειτουργεί συμπληρωματικά. Αρκετές φορές, η επίσκεψη του σε μια περιοχή μπορεί να λειτουργήσει συμπληρωματικά με παραπάνω από μία μορφή τουρισμού, ανάλογα από τα κίνητρα του τουρίστα που τον ωθούν να πραγματοποιήσει το ταξίδι. Η επίσκεψη σε θρησκευτικά κέντρα μπορεί να ικανοποιεί το θρησκευτικό συναίσθημα, αλλά παράλληλα περιλαμβάνει κίνητρα πολιτιστικού και κοινωνικού τουρισμού. Στη Ρώμη για παράδειγμα όλα τα θρησκευτικά μνημεία είναι και πολιτιστικά αξιοθέατα. Έτσι ο θρησκευτικός τουρισμός θα μπορούσε να εμπεριέχεται και στην κατηγορία του πολιτιστικού τουρισμού, καθώς οι διαφορές ανάμεσα στις παραπάνω μορφές τουρισμού δεν είναι διακριτές, αφού ενυπάρχει ο συνδυασμός κινήτρων στις τουριστικές επισκέψεις (Πολύζος, 2010:205). Ο εναλλακτικός τουρισμός μπορεί να είναι και μαζικός, τον συμπληρώνει δεν τον αντικαθιστά, στόχος των παραπάνω κατηγοριών είναι να ικανοποιηθούν οι ανάγκες των τουριστών και η προσέλκυση νέων.

1.2. Ο Θρησκευτικός Τουρισμός

Από την αρχαιότητα, οι ιεροί τόποι αποτελούσαν προορισμό για τους ταξιδιώτες. Ο άνθρωπος ως ψυχοσωματική οντότητα, έχει έμφυτο το θρησκευτικό συναίσθημα και εκδηλώνει την επιθυμία του μετακινηθεί σε έναν ιερό τόπο και να επικοινωνήσει με το θείο. Τα πρώτα ταξίδια που καταγράφηκαν είναι για θρησκευτικούς λόγους, ανεξαρτήτως θρησκεύματος και εθνικότητας (Λαγός, 1997:1-8). Είναι κοινό σε όλες τις μεγάλες θρησκείες, να παροτρύνουν τους πιστούς να πραγματοποιήσουν ένα προσκύνημα, για να έρθουν σε επαφή με το θείο και να εξαγνιστούν από την αμαρτία καθώς και να ξεπεράσουν κάθε δυσκολία πνευματική και μη (Μοίρα, 2009:29). Στην αρχαία Ελλάδα, πλήθος προσκυνητών μετακινούνταν σε θρησκευτικά κέντρα λατρείας με σκοπό να συμμετέχουν σε εκδηλώσεις λατρείας ενός θεού ή να ζητήσουν χρησμό (Μοίρα, 2009:30-31). Το ίδιο υποστηρίζουν οι Nolan και Nolan (1989), ότι δηλαδή, το κυρίαρχο κίνητρο για

τους προσκυνητές ώστε να μεταβούν σε ιερούς τόπους είναι το προσκύνημα που αποτελεί ανάγκη για τον άνθρωπο.

Στη σύγχρονη εποχή, ο θρησκευτικός τουρισμός θεωρείται μορφή εναλλακτικού τουρισμού, που αποτυπώνεται η ανάγκη των ατόμων να μεταβούν από τον μόνιμο τόπο κατοικίας τους και να πάνε σε έναν άλλο τόπο που τον θεωρούν ιερό όπως για παράδειγμα, ένα ναό, μοναστήρι, τάφο αγίου, επιλέγοντας συχνά και συγκεκριμένο χρόνο (π.χ. Χριστούγεννα, Μεγάλη Εβδομάδα, Δεκαπενταύγουστο, Θρησκευτική Πανήγυρη, εορτή αγίου), με σκοπό πρωτίστως την επικοινωνία με το θείο, την εκπλήρωση τάματος ή την ένδειξη ευγνωμοσύνης (Λαγός, 2006:4, Rinschede, 1992:51-67). Θεωρείται πηγαία η ανάγκη των ανθρώπων να ταξιδέψουν και να επισκεφτούν θρησκευτικά μνημεία και να γνωρίσουν θρησκευτικές παραδόσεις (Λαγός, 2006:4, Rinschede, 1992:51-67). Επίσης, αναφέρει ο Rinschede, (1992:51-67), ότι ο θρησκευτικός τουρισμός εμπεριέχεται και στον πολιτιστικό τουρισμό, γιατί ο θρησκευτικός τουρίστας εκτός από το προσκύνημα, θα προγραμματίσει μία μέρα τουλάχιστον για να επισκεφθεί κάποια τουριστικά αξιοθέατα.

Πρέπει να αναφερθεί και πως αντιμετωπίζουν οι μεγαλύτερες θρησκείες τον θρησκευτικό τουρισμό. Για παράδειγμα το Ισλάμ, δεν αποδέχεται τον θρησκευτικό τουρισμό, γιατί είναι καθήκον και υποχρέωση του πιστού το προσκύνημα. Το πνευματικό στοιχείο είναι κυρίαρχο και δεν υπάρχει καταναλωτική συμπεριφορά (Πολύζος, 2010:208, Vukonic, 1996:93). Οι Ρωμαιοκαθολικοί είναι ανεκτικοί στον θρησκευτικό τουρισμό, λόγω των τεράστιων οικονομικών οφελών που απολαμβάνουν, χιλιάδες πιστοί επισκέπτονται το Βατικανό καθημερινά από όλο τον κόσμο. Την ίδια ανεκτικότητα δείχνει και η Ορθόδοξη εκκλησία, παρόλο που ο θρησκευτικός τουρισμός θεωρείται αδόκιμος με θεολογικά κριτήρια (Μοίρα 2009:47, Μοίρα 2003:90).

Η έννοια του θρησκευτικού τουρισμού γίνεται καλύτερα κατανοητή μέσα από τη διερεύνηση των κινήτρων που ωθούν τον τουρίστα – ταξιδιώτη, να επιλέξει ένα συγκεκριμένο προορισμό. Τα ταξίδια πλέον είναι πολυδιάστατα και τα κίνητρα μπορεί να αναδείξουν και άλλες ανάγκες. Οι παροχές προς τους τουρίστες δεν παύουν να είναι παροχές (Nolan-Nolan, 1989:4). Πολλές φορές είναι η ανάγκη για να επισκεφθεί ένα νέο τόπο με απaráμιλλη φυσική ομορφιά. Το θρησκευτικό στοιχείο είναι έντονο, αλλά ο τουρίστας δεν παύει κατά βάθος να είναι τουρίστας και πρέπει να εξετάσουμε και άλλα κίνητρα που σχετίζονται με τους χώρους προσκυνήματος. Ένα θρησκευτικό μνημείο,

μπορεί να ελκύσει τον τουρίστα όχι μόνο για θρησκευτικούς λόγους, αλλά και για την πολιτιστική ή αρχιτεκτονική αξία του (Rinschede,1992, Πολύζος, 2010).

Σύμφωνα με την Τσερώτα (2008) ο θρησκευτικός τουρισμός μπορεί να διακριθεί σε τρεις κατηγορίες, ανάλογα με το κίνητρο που οδηγεί στην πραγματοποίησή του: α) Ο Προσκυνηματικός Τουρισμός, όπου το κίνητρο του τουρίστα είναι το προσκύνημα, αδιαφορώντας για τα ιστορικά και πολιτιστικά στοιχεία που διακρίνουν την συγκεκριμένη τοποθεσία, β) ο Ειδικός Προσκυνηματικός Τουρισμός, κατά τον οποίο το κίνητρο του τουρίστα – προσκυνητή μπορεί να περιλαμβάνει επίσκεψη στον τόπο του προσκυνήματος με σκοπό τη συμμετοχή σε ένα συγκεκριμένο μυστήριο (π.χ. γάμος, βάπτισμα) ή την εκπλήρωση κάποιου τάματος ή τη συμμετοχή σε κάποια μεγάλη θρησκευτική εορτή και γ) Ο Θρησκευτικός Τουρισμός Πολιτιστικού Ενδιαφέροντος, με ενδιαφέρον για την πολιτιστική αξία του θρησκευτικού μνημείου και άλλες τουριστικές δραστηριότητες, όπως την επίσκεψη αξιοθέατων, ο επισκέπτης μπορεί να μην έχει άμεσα θρησκευτικά κίνητρα. Ο θρησκευτικός τουρισμός εμπεριέχεται και στον πολιτιστικό τουρισμό αφού οι ταξιδιώτες κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους, αφιερώνουν χρόνο για επίσκεψη σε αξιοθέατα πολιτιστικού ενδιαφέροντος (Rinschede, 1992). Είναι εξαιρετικά δύσκολο να διερευνηθούν τα κίνητρα του επισκέπτη και ποια κίνητρα επικρατούν, αν δηλαδή είναι αμιγώς προσκυνηματικά ή πολιτιστικά ή είναι και τα δύο μαζί (Μοίρα:2009: 48).

Οι θρησκευτικές ροές επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από την ύπαρξη κτιρίων που διατηρούν ή απουσιάζει πλέον η θρησκευτική λειτουργία τους, κτίρια με ιστορικό, αρχιτεκτονικό ή θρησκευτικό ενδιαφέρον, τα οποία συνήθως περιβάλλονται από ένα όμορφο φυσικό τοπίο, κτίρια με θρησκευτικό χαρακτήρα (μονές, ασκητήρια, βιβλιοθήκες κ.λ.π.) και κτίρια που χρησιμοποιούνται ως μουσεία ή εκτίθενται θρησκευτικά αντικείμενα (Πολύζος, 2010:206). Σε αρκετές περιπτώσεις, περιοχές στις οποίες βρίσκονται ναοί ή θρησκευτικοί χώροι, δεν καταφέρνουν να διατηρήσουν το πνευματικό στοιχείο και υπερτερεί η πολιτιστική τους αξία, η οποία έλκει τουρίστες και η περιοχή καθίσταται ενδιαφέρουσα για κάθε τουρίστα, ανεξαρτήτως θρησκείας (Πολύζος, 2010:206).

Στη σημερινή εποχή, ο θρησκευτικός τουρισμός, κυρίως στις ανεπτυγμένες χώρες και λιγότερο στις αναπτυσσόμενες, είναι ταυτόσημη σχεδόν με τις διακοπές και τον πολιτιστικό τουρισμό. Ο θρησκευτικός τουρισμός, ενισχύεται αν υπάρχουν και άλλα πολιτιστικά μνημεία στη γύρω περιοχή, ώστε να συνδυάσει και να εμπλουτίσει ο τουρίστας το καθημερινό του πρόγραμμα και με άλλα αξιοθέατα (Polyzos et al, 2007). Ως

κίνητρα που προκαλούν τις επισκέψεις σε θρησκευτικά μνημεία, μπορούν να θεωρηθούν, πρωτίστως, το θρησκευτικό συναίσθημα των τουριστών κατά τη διάρκεια των αργιών που συμπίπτουν με θρησκευτικές εορτές και την ελκυστικότητα των θρησκευτικών μνημείων που παράλληλα έχουν μεγάλη πολιτιστική αξία (Πολύζος, 2010:207).

Η ακαδημαϊκή κοινότητα έχει για αρκετά χρόνια ασχοληθεί με τη διάκριση ανάμεσα στον προσκυνητή και στο θρησκευτικό τουρίστα. Και τούτο διότι ανάλογα με το χώρο (θρησκευτικό ή κοσμικό) στον οποίο κινείται το άτομο διαμορφώνονται οι ανάγκες του, οι επιθυμίες του και οι συμπεριφορές του κατά τη διάρκεια του ταξιδιού (Μοίρα:2009: 43). Ο Rinschede (1992:51-67) πιστεύει ότι ο θρησκευτικός τουρισμός είναι μια κατηγορία πολιτιστικού τουρισμού και οι επισκέπτες θα διαθέσουν τουλάχιστον μία μέρα για τουρισμό στα πολιτιστικά αξιοθέατα. Οι προσκυνητές και οι τουρίστες διαχωρίζονται μεταξύ τους ανάλογα με τα μέρη που επισκέπτονται. Άλλη μια διάκριση που γίνεται στο θρησκευτικό τουρισμό, κατά τον Rinschede, είναι με βάση το κριτήριο του χρόνου παραμονής του. Έτσι διακρίνουμε τον βραχυπρόθεσμο θρησκευτικό τουρισμό χωρίς διανυκτέρευση και τον μακροπρόθεσμο θρησκευτικό τουρισμό με διανυκτέρευση τουλάχιστον 1-2 ημερών (Rinschede, 1992:51-67). Ο θρησκευτικός τουρίστας μετά την εκπλήρωση των θρησκευτικών του αναγκών συμπεριφέρεται ως απλός τουρίστας (Vukonic, 1998). Θα τον απασχολήσει η διαμονή και η εστίασή του καθώς και πιθανότατα θα περιηγηθεί σε καταστήματα πώλησης αναμνηστικών και άλλων αντικειμένων.

Όταν οι προσκυνητές πηγαίνουν σε γνωστά τουριστικά θρησκευτικά αξιοθέατα στη διαδρομή τους προς τον ιερό στόχο, τότε αυτοί συνήθως διακατέχονται περισσότερο από κάθε άλλο επισκέπτη από κατάλληλο σεβασμό (Fish και Fish, 1993). Το προσκύνημα αποτελεί ένα τρόπο επικοινωνίας με το θείο. Μέσω του προσκυνήματος, επιδιώκει τη σωτηρία της ψυχής του, τον εξαγνισμό από την αμαρτία, την επικοινωνία με το Δημιουργό. Από τα παραπάνω, το προσκύνημα φαίνεται ότι είναι περισσότερο πνευματικό, προς ένα ιερό τόπο. Δεν ενδιαφέρεται ο προσκυνητής για κάτι άλλο παρά μονάχα για το προσκύνημα, γιατί του δίνει ελπίδα και τον αναπτρώνει ώστε να συνεχίσει την πορεία του. Αντίθετα, ο θρησκευτικός τουρίστας αναζητά τη γνώση, εκτός από το θρησκευτικό μνημείο θα ενδιαφερθεί και για την πολιτιστική αξία του. Σε κάθε περίπτωση είναι δύσκολο, να διευρυνθούν τα κίνητρα του επισκέπτη και ποια είναι αυτά που κυριαρχούν. Σύμφωνα, με τη Μοίρα (2009:48) πρόκειται για δύο διαφορετικά κοινωνικά φαινόμενα, *«το κοινό σημείο είναι η θρησκευτικότητα, ανεξαρτήτως αν είναι ενεργή ή όχι, ο πολιτισμός και ο τουρισμός αλληλοσυμπληρώνονται και η πολιτισμική*

παράμετρος είναι κοινή συνιστώσα τουρισμού και θρησκείας» (Μοίρα, 2009:48). Ο προσκυνητής, ίσως έχει περισσότερη ευλάβεια και προσέχει ακόμη και τον τρόπο ντυσίματός του, επισκεπτόμενος έναν ιερό τόπο, ενώ αντίθετα ο θρησκευτικός τουρίστας αδιαφορεί για τον τρόπο ενδυμασίας του και πως θα πρέπει να είναι ντυμένος κατά τη διάρκεια επίσκεψής του στα διάφορα θρησκευτικά μνημεία. Κατά τη διάρκεια των θρησκευτικών εκδηλώσεων, η συνύπαρξη προσκυνηματικού και τουριστικού στοιχείου μπορεί να αλλοιώσει το χαρακτήρα της θρησκευτικής εκδήλωσης ή να απουσιάζει το απαιτούμενο θρησκευτικό κλίμα κατανύξης από τους συμμετέχοντες (Πολύζος, 2017:10).

1.3. Ο Θρησκευτικός Τουρισμός στην Ελλάδα

Η Ελλάδα έχει μεγάλη παράδοση στον θρησκευτικό τουρισμό εξαιτίας των πολυάριθμων θρησκευτικών και πολιτιστικών μνημείων που είναι κατανομημένα σε όλες τις περιφέρειές της. Ακόμη και σε περιοχές που δεν υπάρχει ιδιαίτερη οικονομική ανάπτυξη, η ύπαρξη θρησκευτικών μνημείων αποτελεί πόλος έλξης επισκεψιμότητας και δημιουργεί ευνοϊκές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη τους. Όλοι σχεδόν οι νομοί της χώρας κατέχουν κειμηλιακούς θησαυρούς με αποτέλεσμα να καθίστανται τουριστικά ελκυστικοί προορισμοί.

Η συμπληρωματικότητα των δραστηριοτήτων του θρησκευτικού τουρισμού με άλλες μορφές τουρισμού ενισχύει την αύξηση των επισκέψεων σε θρησκευτικά μνημεία κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, διαφορετικά η παραμονή των επισκεπτών είναι μικρής διάρκειας (Πολύζος, 2010). Επίσης, η κατανομή των τουριστών δεν είναι ομαλή, αλλά αυξάνεται κατά τις ημέρες των θρησκευτικών εορτών, οι οποίες μπορεί να πραγματοποιούνται καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου και ανάλογα με τα ήθη και έθιμα της περιοχής, ενισχύοντας με αυτό τον τρόπο, την επισκεψιμότητα της περιοχής (Πολύζος, 2010:217). Η πλειονότητα του θρησκευτικού τουρισμού στην Ελλάδα είναι εσωτερικός, ενώ τα τελευταία χρόνια σύμφωνα με την Έκθεση για τον Πολιτισμικό και Θρησκευτικό Τουρισμό (Βαγιόνης και Σκούλτσος, 2016:99), μεγάλο ποσοστό τουριστών προέρχονται από Ορθόδοξες Χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και επισκέπτονται τη χώρα μας οικογενειακά. Παρατηρείται, ότι η πλειοψηφία των τουριστών, έχουν μεσαία και υψηλά εισοδήματα και συνήθως ανήκουν σε κατηγορία με υψηλό μορφωτικό επίπεδο (Rinschede (1992:51-67). Στην Ελλάδα δεν υπάρχει στατιστική καταγραφή της επισκεψιμότητας των θρησκευτικών χώρων και κάποιων στοιχείων που αφορούν το προφίλ των ταξιδιωτών,

αυτό που μπορούμε να παρατηρήσουμε είναι η διαφορετική ηλικιακή σύνθεση και σχετικά μεγάλες ηλικίες όσον αφορά τη συμμετοχή στον θρησκευτικό τουρισμό. Το μόνο διαθέσιμο στατιστικό στοιχείο αφορά το σύνολο των προσκυνημάτων ανά νομό (Πολύζος 2010:217).

Στον Πίνακα 1 παρατηρείται πλήθος προσκυνημάτων ανά νομό σε όλη τη χώρα. Τα περισσότερα βρίσκονται στο νομό Αττικής, Δωδεκανήσου, Κορινθίας και Κυκλάδων, ενώ οι νομοί με τα λιγότερα προσκυνήματα είναι οι νομοί Ροδόπης, Δράμας και Κιλκίς.

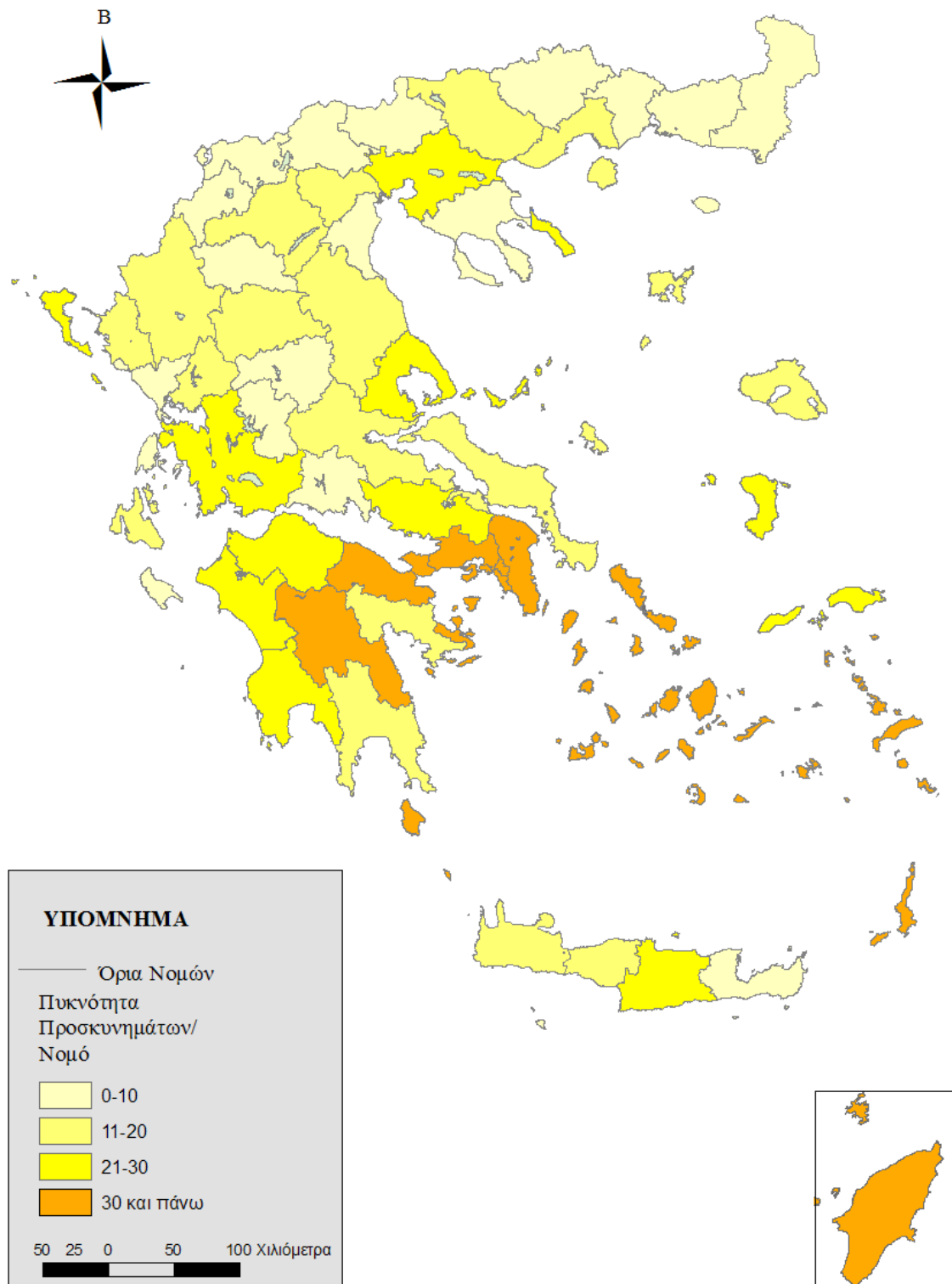
Πίνακας 1: Πλήθος προσκυνημάτων στην Ελλάδα ανά νομό

Νομός	Σύνολο Προσκυνημάτων	Νομός	Σύνολο Προσκυνημάτων	Νομός	Σύνολο Προσκυνημάτων
Αιτ/νανίας	25	Θεσπρωτίας	11	Μαγνησίας	25
Αργολίδας	14	Θες/νίκης	25	Μεσσηνίας	20
Αρκαδίας	33	Ιωαννίνων	17	Ξάνθης	4
Άρτας	17	Καβάλας	12	Πέλλας	8
Αττικής	69	Καρδίτσας	8	Πιερίας	6
Αχαΐας	28	Καστοριάς	5	Πρεβέζης	5
Βοιωτίας	26	Κέρκυρας	24	Ρεθύμνης	13
Γρεβενών	2	Κεφαλονιάς	14	Ροδόπης	1
Δράμας	2	Κιλκίς	3	Σάμου	30
Δωδ/νήσου	67	Κοζάνης	11	Σερρών	17
Έβρου	7	Κορινθίας	43	Τρικάλων	14
Ευβοίας	18	Κυκλάδων	41	Φθιώτιδας	19
Ευρυτανίας	8	Λακωνίας	16	Φλωρίνης	5
Ζακύνθου	9	Λαρίσης	19	Φωκίδος	7
Ηλίας	29	Λασιθίου	10	Χαλκιδικής	8
Ημαθίας	13	Λέσβου	14	Χανίων	11
Ηρακλείου	27	Λευκάδος	7	Χίου	22

Πηγή: ΕΟΤ(2005), Πολύζος (2010:217)

Στον παρακάτω Χάρτη 1 αποτυπώνεται η κατανομή των θρησκευτικών μνημείων ανά νομό και η χωρική διασπορά των μνημείων, στην νησιωτική και ηπειρωτική χώρα.

Χάρτης 1: Πυκνότητα προσκυνημάτων στους νομούς

Πηγή: Πολύζος, 2010:218

Σημαντικά και μοναδικά θρησκευτικά μνημεία για τη χώρα μας αποτελούν η μοναστική πολιτεία του Αγίου Όρους και τα Μετέωρα (Λαγός, 2005:72). Σύμφωνα με την Μοίρα (2009:160), η Ελλάδα διαθέτει ένα τεράστιο πλούτο θρησκευτικών - πολιτιστικών μνημείων, όπως η Παναγία της Τήνου, η Παναγία Σουμελά, η Εκατονταπυλιανή της Πάρου, η Μονή της Αγίας Λαύρας, η Μονή του Μεγάλου Σπηλαίου, η Παναγία της Αγιάσου Λέσβου, ο Άγιος Νεκτάριος στην Αίγινα, ο Άγιος Διονύσιος Ζακύνθου, ο Άγιος Σπυρίδωνας στην Κέρκυρα, ο Άγιος Γεράσιμος στην Κεφαλονιά, ο Άγιος Ιωάννης ο Ρώσος και πολλά άλλα.

Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι, η Ελλάδα διαθέτει και θρησκευτικά μνημεία που αποτελούν μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς και έχουν ενταχθεί στον ειδικό κατάλογο της UNESCO. Τέτοια είναι τα Μετέωρα, το Άγιον Όρος, Παλαιοχριστιανικά και Βυζαντινά μνημεία της Θεσσαλονίκης, ο αρχαιολογικός χώρος του Μιστρά, οι Μονές Δαφνίου, Οσίου Λουκά και η Νέα Μονή Χίου. Τέλος, το ιστορικό κέντρο (χώρα) με τη Μονή του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου και το Σπήλαιο της Αποκάλυψης στην Πάτμο (Μοίρα, 2009: 159).

Σύμφωνα, με τα παραπάνω ενώ υπάρχει πλήθος προσκυνημάτων και μνημείων σε όλους τους νομούς της χώρας, το προϊόν του θρησκευτικού τουρισμού στην Ελλάδα δεν έχει αξιοποιηθεί επαρκώς. Η κατανομή των θρησκευτικών εορτών σε όλη τη διάρκεια του έτους ενισχύει την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού καθόλη τη διάρκεια του έτους και την αύξηση των επισκεπτών.

1.4. Η αναπτυξιακή διάσταση του θρησκευτικού τουρισμού

Ο τουρισμός είναι από τους πιο δυναμικούς και γρήγορα αναπτυσσόμενους τομείς της παγκόσμιας οικονομίας. Η εναλλακτική μορφή του τουρισμού, στη συγκεκριμένη περίπτωση, ο θρησκευτικός τουρισμός, επηρεάζει την ανάπτυξη και δημιουργεί πολλαπλασιαστικά οφέλη για την τοπική περιοχή (Πολύζος, 2010:208). Επιπλέον ο τουρισμός αυξάνει τα εισοδήματα, δημιουργεί θέσεις απασχόλησης, τις επενδύσεις και διευρύνει την παραγωγική βάση της τοπικής οικονομίας (Κοκκώσης και Τσάρτας, 2001:30). Αυτό έχει ως συνέπεια, πολλά κράτη να αναλάβουν πρωτοβουλίες και να δημιουργούν προγράμματα, με στόχο την ανάδειξη μεγάλων θρησκευτικών εορτών σε συνδυασμό με το πολιτιστικό, ιστορικό και φυσικό στοιχείο (Πολύζος, 2010:206).

Μεγάλοι οργανισμοί ή ενώσεις, όπως η UNESCO ή η Ευρωπαϊκή Ένωση, αναλαμβάνουν υπό την προστασία τους θρησκευτικά μνημεία που έχουν ιδιαίτερο θρησκευτικό και πολιτιστικό στοιχείο μαζί, όπως για παράδειγμα τη μοναστική κοινότητα των Μετεώρων, ως τμήμα της παγκόσμιας φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς (Μοίρα, 1999:175). Από τα παραπάνω αναδεικνύεται η οικονομική διάσταση του θρησκευτικού τουρισμού και η σημασία του για την ανάπτυξη περιοχών και την ενίσχυση των λιγότερο αναπτυγμένων και μειονεκτικών περιοχών (Πολύζος, 2010:209, Polyzos and Arabatzis, 2006). Δημιουργείται ένα οικονομικός κύκλος δραστηριοτήτων από τουριστικά γραφεία, καταλύματα, επισιτιστικές επιχειρήσεις, ξενοδοχειακές επιχειρήσεις, που τονώνει την τοπική οικονομία και της ευρύτερης περιοχής, γιατί ευνοείται η δημιουργία θέσεων απασχόλησης.

Ο τουρισμός είναι στενά συνδεδεμένος με την περιφερειακή ανάπτυξη, καθώς επιφέρει σπουδαίες μεταβολές στην οικονομική δραστηριότητα, όπως η εισροή συναλλάγματος, η αύξηση απασχόλησης, η αύξηση εισοδημάτων καθώς και πολλά πολιτιστικά οφέλη, συμβάλλοντας στη διάδοση του πολιτισμού και των πολιτιστικών αγαθών (Πολύζος, 2011:562). Στην περίπτωση του θρησκευτικού τουρισμού, τα πολλαπλασιαστικά οφέλη για την περιοχή υποδοχής είναι σημαντικά, γιατί οι επισκέπτες δεν παύουν να έχουν ανάγκη από διαμονή και σίτιση και να λειτουργούν ως καταναλωτές (Πολύζος, 2010:208). Η ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού είχε ως συνέπεια τη δημιουργία ειδικών γραφείων με εξειδίκευση στο θρησκευτικό τουρισμό και την εξυπηρέτηση υπηρεσιών ή τη δημιουργία πακέτων. Παράλληλα, με τα γραφεία, έχουν δημιουργηθεί θέσεις εργασίας, που απασχολείται ένας μεγάλος αριθμός επαγγελματιών, όπως ξενοδόχοι, τουριστικοί πράκτορες, ξεναγοί, μικροπωλητές αντικειμένων κ.α. (Πολύζος, 2010:208). Περισσότεροι θρησκευτικοί τουρίστες ή προσκυνητές στα θρησκευτικά μνημεία, σημαίνει περισσότεροι τουρίστες στην πόλη, οι οποίοι έχουν ανάγκη από διαμονή και σίτιση (Vukonic, 1998). Οι πιστοί θα μείνουν σε καταλύματα, θα φάνε, θα αγοράσουν σουβενίρ, θα περιηγηθούν στην τοπική αγορά ενισχύοντας το τοπικό εισόδημα (Vukonic, 1998). Ο Rinschede (1992) υποστηρίζει πως ο θρησκευτικός τουρισμός επηρεάζει τον πληθυσμό καθώς και τις υποδομές εγκατάστασης, όπως το θρησκευτικό κέντρο, τα εστιατόρια και τα καταστήματα με διάφορα θρησκευτικά είδη.

Είναι κατανοητό πως η θρησκεία και ο τουρισμός είναι δύο φαινόμενα άρρηκτα συνδεδεμένα, με κοινό χαρακτηριστικό, την κατανάλωση. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ο συνηθισμένος τουρίστας που ταξιδεύει για ξεκούραση και διασκέδαση, αφήνει τη

σφραγίδα του στο μαζικό τουρισμό καταναλώνοντας διάφορα αγαθά και υπηρεσίες, όπως ο προσκυνητής (Vukonic, 1998). Από οικονομική άποψη ο θρησκευτικός τουρισμός συνεισφέρει στην ευημερία των περιοχών των προσκυνημάτων και των περιοχών που τα περιβάλλουν, όπως μαρτυρεί η πλούσια ιστορία των ξενώνων και των άλλων κτισμάτων που έχουν φτιαχτεί για τους προσκυνητές, καθώς και η οικονομική δύναμη των περιοχών αυτών, ο πλούτος των καθεδρικών ναών, των εκκλησιών και ό,τι άλλο τους περιβάλλει (Vukonic, 1998).

Στην Ελλάδα, όπως και σε ολόκληρο τον δυτικό κόσμο, ο προσκυνητής –θρησκευτικός τουρίστας, αποτελεί έναν ειδικό στόχο της τουριστικής βιομηχανίας, αφού υπολογίζεται πως μόνο οι εγχώριοι τουρίστες επισκέπτες θρησκευτικών μνημείων ξεπερνούν τις 300.000 κάθε χρόνο (Πολύζος, 2010:209). Με αφορμή κάποια θρησκευτική εορτή ή την έλευση λειψάνων αγίου ή κάποια θρησκευτική εκδήλωση, σε μεγάλες ενορίες και μονές, διοργανώνονται εκδρομές. Λαμβάνοντας υπόψη μας τη μεγάλη χωρική διασπορά των θρησκευτικών μνημείων στην Ελλάδα, ο θρησκευτικός τουρισμός, εξελίσσεται με γοργούς ρυθμούς τα τελευταία χρόνια, γεγονός που τον καθιστά μια σημαντική μορφή εναλλακτικού τουρισμού, με ιδιαίτερη συμβολή στην ανάπτυξη των μειονεκτικών περιοχών της χώρας (Πολύζος 2010:209, Polyzos and Arabatzis 2006).

Σε όλη σχεδόν την επικράτεια της Ελλάδας, τα μνημεία της ελληνικής ορθοδοξίας, μαζί με τα αρχαιοελληνικά μνημεία, αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της εθνικής κληρονομιάς και πόλο έλξης επισκεπτών (Μοίρα, 1999). Οι βυζαντινές εκκλησίες, τα γραφικά ξωκκλήσια, οι κεντρικοί ναοί, τα μοναστήρια και τα μετόχια καθώς και η πλούσια εκκλησιαστική παράδοση αποδεικνύουν τον πλούτο της χώρας μας. Οι Άγιοι και τα θαύματα κρατούν ζωντανή την πίστη των πιστών, αλλά και προσελκύουν ανθρώπους ακόμη και μη θρησκευόμενους να αναπαυθούν μέσω της προσκύνησης ιερών λειψάνων ή να επισκεφτούν ιερούς τόπους όπως τα Μετέωρα ή το Άγιο Όρος. Η επίσκεψη σε ιερούς τόπους δεν είναι μόνο απόκτηση γνώσης και εμπειρίας, αλλά βίωμα ενός διαφορετικού τρόπου ζωής.

Η δημιουργία ενός δικτύου συνδεδεμένου με την τοπική παραγωγή, θα λειτουργήσει παραγωγικά για την ικανοποίηση της τουριστικής ζήτησης. Η βελτίωση των υποδομών καθώς και η δημιουργία νέων, θα ενισχύσει σημαντικά και θα αναδείξει τα θρησκευτικά και πολιτιστικά αξιοθέατα μιας περιοχής. Θα ενισχυθούν τοπικοί κλάδοι με άμεση ή έμμεση σχέση με τον θρησκευτικό τουρισμό όπως η γεωργία, βιοτεχνία,

οικοτεχνία και η ξυλογλυπτική (Πολύζος, 2010:219). Μόνο όταν υπάρχει συμπληρωματικότητα του θρησκευτικού τουρισμού με άλλες μορφές τουρισμού, όπως ο πολιτιστικός τουρισμός, ο αγροτουρισμός, ο εκπαιδευτικός τουρισμός, ο επιστημονικός τουρισμός, ο ορεινός και χειμερινός τουρισμός και ο περιηγητικός τουρισμός, μπορεί να επιτευχθεί μια τουριστική βιομηχανία που θα λειτουργήσει σημαντικά στην τοπική ανάπτυξη της περιοχής και να δημιουργηθεί ένα κέντρο οικονομικών δραστηριοτήτων που θα δώσει ώθηση στην τοπική αγορά (Πολύζος, 2010:219).

Από το 2009 και μετά, έχουν γίνει σημαντικές δράσεις και πρωτοβουλίες, ώστε να προσελκυστούν θρησκευτικοί τουρίστες από το εξωτερικό. Το Υπουργείο Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων (2009) στο Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό, πρότεινε δράσεις και μέτρα που θα ενισχύσουν τον θρησκευτικό τουρισμό καθώς προτάσεις για τη βελτίωση υποδομών. Επίσης, το 2013 υπεγράφη Πρωτόκολλο Συνεργασίας μεταξύ του Υπουργείου Τουρισμού και της Εκκλησίας της Ελλάδος δια του συνοδικού Γραφείου Προσκυνηματικών Περιηγήσεων, με στόχο την ανάληψη πρωτοβουλιών και δράσεων, για την προώθηση των θρησκευτικών περιηγήσεων στη χώρα μας (ανακτήθηκε από: www.ecclesia.gr, 12/7/2017).

Ο Προσκυνηματικός τουρισμός μπορεί να αποτελέσει σε ετήσια βάση πηγή προσέλκυσης επισκεπτών και τουριστών για τη χώρα μας λόγω των πολλών θρησκευτικών εορτών. Σημαντικός αριθμός ξένων τουριστών, ιδιαίτερα από τις ανατολικές χώρες της Ευρώπης και κυρίως Ρώσοι προσκυνητές, οι οποίοι επιθυμούν να γνωρίσουν από κοντά τα θρησκευτικά μνημεία της Ελλάδας. Κυρίαρχοι σταθμοί στη διαδρομή αυτή είναι ο Άγιος Δημήτριος στη Θεσσαλονίκη και οι βυζαντινές της εκκλησίες, το Άγιο Όρος, τα Μετέωρα, ο Άγιος Σπυρίδων στην Κέρκυρα, το βήμα του Αποστόλου Παύλου στην Κόρινθο.

Σημαντική πρωτοβουλία της Εκκλησίας της Ελλάδος μέσω της λειτουργίας του συνοδικού Γραφείου Προσκυνηματικών Περιηγήσεων είναι να γίνονται συνέδρια σε ετήσια βάση με τη συμμετοχή εκτός από τους κληρικούς-εκπροσώπους επί θεμάτων προσκυνηματικών περιηγήσεων, πολλών Μητροπόλεων της Εκκλησίας της Ελλάδος, εκπρόσωποι Ορθόδοξων Εκκλησιών, του πολιτικού και του επιστημονικού κόσμου, της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ακαδημαϊκοί και ονόματα από τον κλάδο του τουρισμού από την Ελλάδα και τα ομόδοξα κράτη της Ρωσίας, της Σερβίας, της Βουλγαρίας, της Ρουμανίας, της Ουκρανίας (ανακτήθηκε από :<http://ikivotos.gr/post/4072/o-thrhskeytikos-toyrismos-kai-h-anaptyksh-twn-topikwn-koinwniwn> στις 10/7/2017). Είναι πολύ ευόιση μια τέτοια

προοπτική για την δυναμική αύξηση του θρησκευτικού τουρισμού, λαμβάνοντας υπόψη μας, ότι η Ρωσία είναι μια χώρα που αριθμεί πάνω από 100 εκατομμύρια Χριστιανών Ορθοδόξων και αντιπροσωπεύει το 39% του παγκόσμιου Ορθόδοξου πληθυσμού (The Global Religious Landscape, 2010:17).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ, ΜΕΤΕΩΡΑ ΚΑΛΑΜΠΑΚΑΣ.

2.1.Γεωγραφικός προσδιορισμός

Η Θεσσαλία (Κωδικός NUTS GR14) βρίσκεται στη κεντρική θέση του ηπειρωτικού κορμού της Ελλάδας, με έκταση ίση με 10,6% της συνολικής επικράτειας. Η χρονοαπόστασή της από τα δύο μεγάλα αστικά κέντρα Αθήνα και Θεσσαλονίκη είναι αντιστοίχως το πολύ μέχρι δύομισι ώρες και είναι δυνατή η αυθημερόν μετάβαση και επιστροφή. Σε σχετικά μικρή απόσταση από το βόρειο όριό της, διέρχεται η Εγνατία οδός, που εξελίσσεται σε μείζονα άξονα ανάπτυξης της δυτικής με την ανατολική Ελλάδα. Επομένως, βρίσκεται σε στρατηγική και εύκολα προσπελάσιμη γεωγραφική θέση. Η Περιφέρεια Θεσσαλίας περιλαμβάνει τους νομούς Καρδίτσας, Λάρισας, Μαγνησίας και Τρικάλων και συμπεριλαμβάνει το νησιωτικό σύμπλεγμα των Σποράδων (Σκιάθο, Σκόπελο και Αλόνησο) (Περιφέρεια Θεσσαλίας 2020, 2015:12-19).

Ειδικότερα, στην Περιφερειακή Ενότητα των Τρικάλων υπάγονται οι Δήμοι Πύλης, Τρικαίων, Φαρκαδόνας και Καλαμπάκας. Συγκεκριμένα, ο Δήμος Καλαμπάκας διαιρείται σε οκτώ Δημοτικές Ενότητες: Χασίων, Μαλακασίου, Τυμφαίων, Καστανιάς, Κλεινοβού, Βασιλικής, Ασπροποτάμου και Καλαμπάκας που αποτελεί και την πρωτεύουσα του ομώνυμου Δήμου και είναι ο δεύτερος σε έκταση Δήμος στην Ελλάδα (ανακτήθηκε από: <http://kalabaka.org/index.php/2015>). Η συνολική έκταση του Δήμου είναι 1650.19 τ.χλμ και ο πληθυσμός του ανέρχεται στους 33.079 κατοίκους σύμφωνα με την απογραφή του 2011(ανακτήθηκε από: <http://kalabaka.org/index.php/2015>).

Χάρτης 1:Χάρτης Καλαμπάκας

Πηγή: <http://www.kalambaka.gov.g>

Η οικονομία του Ν.Τρικάλων είναι κυρίως αγροτική ενώ στα πεδινά μέρη καλλιεργούνται δημητριακά και λαχανικά με σύγχρονα αγροτικά μέσα. Ιδιαίτερα ανεπτυγμένη είναι η εκτροφή βοοειδών, με συνέπεια τη δημιουργία βιομηχανιών γάλακτος. Ο δασικός πλούτος και η ξυλεία αποτελούν ακόμη μία σημαντική οικονομική πηγή για το νομό Τρικάλων.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας, στο νομό Τρικάλων υπάρχουν κάποιες περιοχές που είναι υπό την προστασία του δικτύου Natura 2000 και είναι οι κάτωθι:

- Ασπροπόταμος (Sites of Community Importance –SCI)
- Κερκέτιο Όρος- Κόζιακας (SCI)
- Αντιχάσια Όρη – Μετέωρα (SCI)
- Ποταμός Πηνειός – Αντιχάσια (Special Protection Areas- SPA)
- Κορυφές Όρους Κόζιακα (SPA)(ανακτήθηκε από: <http://www.ypeka.gr>).

Το ενδιαφέρον της παρούσας εργασίας, επικεντρώνεται στην πόλη της Καλαμπάκας που είναι χτισμένη στις ρίζες των βράχων των Μετεώρων, στην αριστερή όχθη του Πηνειού ποταμού, στο σημείο που αυτός εισέρχεται στη θεσσαλική πεδιάδα, περνώντας ανάμεσα από τα Χάσια (ανατολικά) και τον Κόζιακα (δυτικά). Έχει μέσο υψόμετρο 247μ. Αποτελεί ορμητήριο για τους επισκέπτες της, που επιθυμούν να γνωρίσουν τον Κόζιακα, τον Ασπροπόταμο και τα Χάσια, αλλά προπαντός τα Μετέωρα. Η γεωγραφική της θέση είναι σε πλεονεκτικό σημείο, διαθέτει πολύ καλό οδικό δίκτυο και απέχει 350χλμ από την Αθήνα, 238χλμ από την Θεσσαλονίκη, 146χλμ από τον Βόλο, 320 χλμ από την Πάτρα και 173 χλμ από την Ηγουμενίτσα (ανακτήθηκε από: <http://kalabaka.org/index.php/2015>).

Οι τουρίστες ερχόμενοι στην πόλη της Καλαμπάκας, ατενίζουν τους επιβλητικούς βράχους των Μετεώρων, συναντούν πολυάριθμα μοναστήρια και εκκλησίες, που εκπέμπουν μια βαθιά θρησκευτικότητα καθώς και τους αμφιθεατρικά κτισμένους παραδοσιακούς οικισμούς ανάμεσα στους πανύψηλους βράχους, όπως το Καστράκι. Άλλα σημεία που αξίζει να επισκεφτεί κάποιος, είναι το παλαιολιθικό Σπήλαιο Θεόπετρας, ο Ιερός Ναός Τιμίου Σταυρού Δολιανών με τους 12 τρούλους και το αρχαιολογικό μνημείο του 11^{ου} αιώνα, ο Ιερός Ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Από το 2014 εγκαινιάσθηκε στην Καλαμπάκα και λειτουργεί, το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Μετεώρων και Μανιταριών (ανακτήθηκε από :<http://kalabaka.org/index.php/2015-05-04-14-08-08/liga-logia-gia-tin-perioxi-mas>).

2.2.Μετεώρα

Τα Μετέωρα έχουν αναγνωρισθεί επίσημα από την UNESCO ως μνημείο παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς καθώς αποτελούν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα της Περιφέρειας Θεσσαλίας (Περιφέρεια Θεσσαλίας 2020, 2015:12). Μετά το Άγιο Όρος, είναι το μεγαλύτερο και σημαντικότερο μοναστικό συγκρότημα του ελλαδικού χώρου και αποτελούν σημαντικό προορισμό προσκυνητών και τουριστών (Μοίρα,2009:160).

Τα Μετέωρα, αποτελούν ιδιαίτερους γιγάντιους φυσικούς σχηματισμούς που υψώνονται πάνω από την πόλη της Καλαμπάκας. Με το πέρασμα των αιώνων, με τη συνεχή διάβρωση από τους ανέμους και τις βροχές, οι βράχοι αυτοί πήραν τη σημερινή τους μορφή και θεωρούνται θαύμα της φύσης, μοναδικό γεωλογικό φαινόμενο. Επάνω στους βράχους, εγκαταστάθηκαν ασκητές και ερημίτες από τον 11^ο αιώνα, ενώ τον 15^ο αιώνα κτίστηκαν 24 μοναστήρια με αποτέλεσμα τη δημιουργία της μοναστικής κοινότητας των Μετεώρων. Σήμερα, λειτουργούν μόνο έξι μοναστήρια: Μονή Βαρλαάμ, Μεγάλο Μετέωρο-Μεταμόρφωση, Αγία Τριάδα, Μονή Ρουσάνου, Άγιος Νικόλαος Αναπαυσάς και Άγιος Στέφανος (Μοίρα, 2009:160). Τα έξι παραπάνω επισκέψιμα μοναστήρια των Μετεώρων, είναι σήμερα αναστηλωμένα και με συντηρημένο στο μεγαλύτερο μέρος τους τον τοιχογραφικό τους διάκοσμο. Επίσης, γίνονται προσπάθειες με τη συνεργασία από κοινού, των μοναχών, του Μητροπολίτου Σταγών και Μετεώρων, τη συνδρομή του Κράτους, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και διαφόρων πολιτών, να συντηρηθούν και αναστηλωθούν, οι ιερές μονές του Αγίου Νικολάου Μπάντοβα (Μετόχι της Ι. Μονής Αγίας Τριάδος) και της Υπαπαντής (Μετόχι της Ι. Μονής Μεταμορφώσεως ή Μεγάλου Μετεώρου)(ανακτήθηκε από: <https://www.kalampaka.com/el/meteora/history/>).

Η ονομασία Μετέωρα είναι νεότερη και δεν αναφέρεται από τους αρχαίους συγγραφείς. Το όνομά τους το οφείλουν στον Άγιο Αθανάσιο τον Μετεωρίτη, κτήτορα της μονής της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος (Μεγάλο Μετέωρο), ο οποίος ονόμασε έτσι τον «πλατύ λίθο», στον οποίο ανέβηκε για πρώτη φορά το 1344 (ανακτήθηκε από: <http://odysseus.culture.gr/>). Οι πρώτοι αναχωρητές εγκαταστάθηκαν στην περιοχή το 12 αι. Στα μέσα του 14ου αι. ο μοναχός Νείλος συγκέντρωσε τους μοναχούς που ζούσαν απομονωμένοι σε σπηλιές των βράχων, γύρω από την σκήτη της Δούπιανης οργανώνοντας έτσι τον μοναχισμό στα Μετέωρα (ανακτήθηκε από: <http://odysseus.culture.gr/>).

Όπως προαναφέρθηκε, από τις ιστορικές μαρτυρίες συμπεραίνουμε ότι οι μονές των Μετεώρων ήταν στο σύνολό τους είκοσι τέσσερις, από τις οποίες σήμερα λειτουργούν μόνο οι έξι:

α) Η Μονή του Αγίου Νικολάου του Άσμενος ή Αναπαυσά είναι το πρώτο μοναστήρι που συναντά κανείς, μετά το Καστράκι. Ιδρύθηκε το 15ο αι., ανακαινίστηκε το 16ο αι. και έχει σημαντικές τοιχογραφίες από το 1527. Ο βράχος επάνω στον οποίο κτίστηκε, είναι μικρός σε έκταση, για αυτό το λόγο, δεν μπόρεσε να αναπτυχθεί σε έκταση και χρησιμοποιήθηκαν τα αλλεπάλληλα πατώματα. Στο μικρό εκκλησάκι του Αγίου Αντωνίου, φυλάσσονταν κειμήλια και κώδικες της μονής (ανακτήθηκε από: <http://agiameteora.net/index.>)

Πηγή: www.kalampaka.com

β) Η Μονή Ρουσάνου ή Αρσάνη βρίσκεται ανάμεσα στις μονές Αγίου Νικολάου Αναπαυσά και Βαρλαάμ, κτισμένη πάνω σε ένα κατακόρυφο, εντυπωσιακό στύλο. Ιδρύθηκε το 1545 με τοιχογραφίες του 1560 και επίχρυσο ξυλόγλυπτο τέμπλο. Μετά το 1980, το μοναστήρι υπέστη ανακαίνιση και αναστήλωση από την αρμόδια αρχαιολογική υπηρεσία της περιοχής. Λειτουργεί ως γυναικείο μοναστήρι (ανακτήθηκε από: <http://agiameteora.net/index.php>).

Πηγή: <http://www.agiameteora.net>

γ) Η μονή της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος ή Μεγάλο Μετέωρο αποτελεί αφετηρία του οργανωμένου μετεωρίτικου μοναχισμού. Είναι η παλαιότερη και μεγαλύτερη από τις υπάρχουσες μετεωρικές μονές, πράγμα που υποδηλώνει και η ονομασία της «Μεγάλο Μετέωρο». Ιδρύθηκε το 1382 και είναι αγιορείτικού τύπου με σημαντικές τοιχογραφίες του 1552. Επίσης, διαφυλάττει πολύτιμους θησαυρούς και ανεκτίμητης αξίας εθνικά και θρησκευτικά κειμήλια (ανακτήθηκε από: <http://agiameteora.net/index>.)

Πηγή: www.kalampaka.com

δ) Η μονή των Αγίων Πάντων ή Βαρλαάμ ιδρύθηκε το 14^ο αι. και έχει σημαντικές τοιχογραφίες του 1548. Ο επιβλητικός της βράχος βρίσκεται πολύ κοντά και απέναντι από το βράχο της Μονής του Μεγάλου Μετεώρου. Σήμερα, στη μονή Βαρλαάμ υπάρχει πλούσια και αξιόλογη συλλογή χειρογράφων, μερικά από τα οποία ξεχωρίζουν για την πολύχρωμη καλλιτεχνική τους διακόσμηση. Παλιά χρησιμοποιούνταν δίχτυ για το ανέβασμα, όπως φαίνεται στην παρακάτω φωτογραφία (ανακτήθηκε από: <http://agiameteora.net/index>.)

Πηγή: <http://www.agiameteora.net>

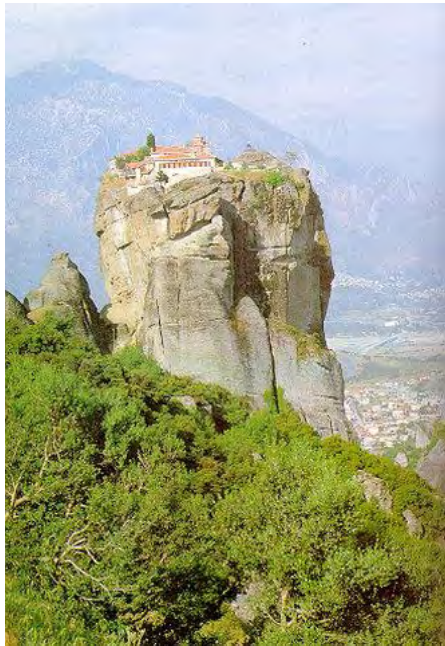
ε) Η μονή του Αγίου Στεφάνου βρίσκεται ακριβώς πάνω από την πόλη της Καλαμπάκας και είναι το μόνο μοναστήρι που δεν χρειάζεται να ανέβεις σκαλιά, αλλά η προσπέλαση σε αυτό γίνεται μέσω μιας μικρής γέφυρας. Ιδρύθηκε το 14^ο αιώνα και από το 1961, λειτουργεί ως γυναικείο μοναστήρι και κάνει πλούσιο φιλανθρωπικό και πνευματικό έργο (ανακτήθηκε από: <http://agiameteora.net/index.>)

Πηγή: <http://www.agiameteora.net>

στ) Η μονή της Αγίας Τριάδος βρίσκεται πάνω σε μεγαλόπρεπο και απότομο βράχο, η ανάβαση στην οποία παλιά γινόταν με ανεμόσκαλα και το παραδοσιακό δίχτυ. Ιδρύθηκε το 1476 και διαθέτει μοναδική συλλογή από χειρόγραφα και κώδικες τα οποία

φυλάσσονται στο σκευοφυλάκιο της μονής του Αγίου Στεφάνου. Επίσης, είναι διακοσμημένος από τοιχογραφίες (ανακτήθηκε από: <http://agiameteora.net/index.>).

Πηγή: www.kalampaka.com

2.3.Ανάλυση υφιστάμενης κατάστασης στην περιοχή των Μετεώρων

Τα Μετέωρα είναι αναμφισβήτητα μοναδικό μνημείο παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO και ένα από τα πιο κύρια τουριστικά κέντρα της Περιφέρειας Θεσσαλίας. Η γεωγραφική τους θέση, εξασφαλίζει εύκολη πρόσβαση από Αθήνα και Θεσσαλονίκη, τα δύο μεγάλα αστικά κέντρα καθώς υπάρχει ικανοποιητική οδική σύνδεση με τις υπόλοιπες πόλεις των νομών της Θεσσαλίας. Υπάρχει οδικό δίκτυο ολοκληρωμένο που συνδέει τα Μετέωρα επαρκώς με τους υπόλοιπους οδικούς άξονες και είναι ικανοποιητική και η οδική σύνδεση με Κοζάνη-Γρεβενά και Ιωάννινα(Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Πύλης, 2014-2019:50). Συγκεκριμένα, ο Δήμος Καλαμπάκας, διατρέχεται από την Εθνική Οδό Τρικάλων –Ιωαννίνων και όταν ολοκληρωθούν τα έργα που συντελούνται για την αναβάθμιση διευρωπαϊκών αξόνων της ΠΑΘΕ και της Εγνατίας Οδού, θα ενισχυθεί περισσότερο η γεωγραφική θέση του ως εθνικό συγκοινωνιακό κόμβο (Επιχειρησιακό Σχέδιο Δήμου Καλαμπάκας, 2014-2019:72). Παρόλο που δεν υπάρχει πολιτικό αεροδρόμιο στην Περιφερειακή Ενότητα Τρικάλων, βρίσκεται σε απόσταση περίπου δύο ωρών, το Περιφερειακό αεροδρόμιο Αγχιάλου, το οποίο εξυπηρετεί πτήσεις

τσάρτερ και πτήσεις σε ορισμένα περιφερειακά αεροδρόμια της Ευρώπης. Σε απόσταση λίγο παραπάνω από δύο ώρες, βρίσκεται το Διεθνές Αεροδρόμιο Μακεδονίας (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Πύλης, 2014 -2019 :50).

Όπως έχει προαναφερθεί, η παγκόσμια εμβέλεια προβολής της μοναδικότητας των Μετεώρων, ως μνημείο πολιτιστικής κληρονομιάς, σε συνδυασμό με το πλούσιο φυσικό περιβάλλον της περιοχής, λειτουργεί προσδίδοντας οφέλη στην διατήρηση και ανάπτυξη της. Η περιοχή του Δήμου Καλαμπάκας διαθέτει πλούσιο φυσικό περιβάλλον και μια μεγάλη ποικιλία βιότοπων και προστατευμένων περιοχών που έχουν ενταχθεί στο Ευρωπαϊκό Οικολογικό Δίκτυο Natura 2000 ως Ζώνες Ειδικής Προστασίας. Αυτές είναι οι παρακάτω:

- 1.Αύρα: Μετέωρα-Αντιχάσια
2. Βλαχάβα: Μετέωρα-Αντιχάσια
3. Διάβα: Κόζιακας-Κερκέτιο Όρος
4. Διάβα: Μετέωρα-Αντιχάσια (Επιχειρησιακό Σχέδιο Δήμου Καλαμπάκας, 2014-2019:55). Είναι πολύ σημαντικό το γεγονός ότι, η αναγνώριση αυτών των περιοχών, είχε ως συνέπεια τη δημιουργία νομοθετικών ρυθμίσεων για την προστασία τους. Η απaráμιλλη φυσική ομορφιά του τοπίου λειτουργεί ως μαγνήτης για την προσέλκυση τουριστών και προσκυνητών (Dora, 2012:951).

Στην περιοχή υπάρχει ένας σημαντικός αριθμός αρχαιολογικών χώρων που αφορά α) Κλασσικά μνημεία, β) Βυζαντινά –Μεταβυζαντινά και γ) Νεώτερα μνημεία. Ένα από τα πιο σημαντικά, είναι ο ιερός ναός Αγ.Δημητρίου στην περιοχή Αύρας και από τους πολλούς παλαιούς βυζαντινούς ναούς είναι ο ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου και Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου (Επιχειρησιακό Σχέδιο Δήμου Καλαμπάκας, 2014-2019:153). Επίσης, υπάρχουν πέτρινα γεφύρια, παραδοσιακά αρχοντικά και λαογραφικά μουσεία. Ερειπωμένες μονές και ναοί υπάρχουν σε όλους σχεδόν τους βράχους των Μετεώρων.

Είναι αξιοσημείωτο, ότι πλην του θρησκευτικού τουρισμού, η γεωργία αποτελεί για την περιοχή σημαντικό τομέα απασχόλησης, λόγω των ποικιλόμορφων φυσικών πόρων, αποτελώντας βασικό παράγοντα στην παραγωγική δομή. Η γεωργία, η κτηνοτροφία και η δασοπονία συμβάλλουν σημαντικά στο εισόδημα των κατοίκων της περιοχής και στη συγκράτηση του πληθυσμού στην περιοχή (Επιχειρησιακό Σχέδιο Δήμου Καλαμπάκας, 2014-2019:182). Από τους πιο σημαντικούς συνεταιρισμούς που δραστηριοποιούνται στην

περιοχή, είναι ο **Αγροτικός Συνεταιρισμός Καλαμπάκας «Μετεώρα»** με στόχο την προώθηση των προϊόντων των μελών-παραγωγών και την προαγωγή των θεμάτων που απασχολούν τους αγρότες της περιοχής (Επιχειρησιακό Σχέδιο Δήμου Καλαμπάκας, 2014-2019:184).

2.4. Θρησκευτικός Τουρισμός Μετεώρων και Οικονομική Ανάπτυξη

Παρόλο που η περιοχή, στο μεγαλύτερο μέρος της βασίζεται στην γεωργία και κτηνοτροφία, η ύπαρξη των Μετεώρων, αποτελεί σημαντικό τουριστικό κέντρο και ενισχύει σημαντικά την τοπική οικονομία της ευρύτερης περιοχής. Η συμβολή των Μονών και των θρησκευτικών χώρων και μνημείων είναι ουσιαστική στην ενίσχυση της τοπικής οικονομίας και ανάπτυξης. Ο τριτογενής τομέας της περιοχής παρουσιάζει αυξητική τάση λόγω του τουρισμού. Όλα τα τουριστικά καταλύματα της περιοχής και ιδιαίτερα αυτά που δημιουργήθηκαν πρόσφατα, ακολουθούν τις σύγχρονες τάσεις διαχείρισης και προώθησης του τουριστικού προϊόντος (τουριστικά φυλλάδια, προβολή σε ιστοσελίδες) (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Πύλης, 2014-2019:366). Επίσης, να σημειωθεί ότι ο κύριος όγκος τουριστικών καταλυμάτων βρίσκεται στην Καλαμπάκα και στο Καστράκι και στην Καλαμπάκα έχει την έδρα της η Ένωση Ξενοδόχων Ν.Τρικάλων (Επιχειρησιακό Σχέδιο Δήμου Καλαμπάκας, 2014-2019:198).

Έκτος από τις πολλές ξενοδοχειακές μονάδες, η περιοχή διαθέτει σημαντικά παραδοσιακά καταλύματα, ξενώνες και campings. Αρκετά μεγάλα campings με μεγάλες ανέσεις (όπως εστιατόριο, πισίνα, σουπερμάρκετ, ταχυδρομείο, ανταλλακτήρια συναλλάγματος κλπ) λειτουργούν τόσο στη Καλαμπάκα όσο και στο Καστράκι (ΕΟΤ 2003). Ο κλάδος με το μεγαλύτερο αριθμό εργαζομένων είναι των ξενοδοχείων και της εστίασης και ανέρχεται σε ποσοστό 32% στο σύνολο της Περιφερειακής Ενότητας Τρικάλων (Επιχειρησιακό Σχέδιο Δήμου Καλαμπάκας, 2014-2019:37). Η επιλογή του τουριστικού καταλύματος εξαρτάται από πληθώρα παραμέτρων, όπως κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά του θρησκευτικού τουρίστα όπως τα κίνητρα των ταξιδιού, τη θρησκευτική κουλτούρα, το θρησκευτικό περιβάλλον του τόπου κ.α. (Μοίρα: 2009:70).

Σήμερα, το 20% της κατανομής του ατομικού τουρισμού των τουριστών διαμένουν σε ξενοδοχεία και 80% προτιμούν να διαμένουν σε ενοικιαζόμενα δωμάτια και Camping. Το μεγαλύτερο τμήμα αυτού του τουρισμού προτιμά τα καταλύματα και τα Camping του

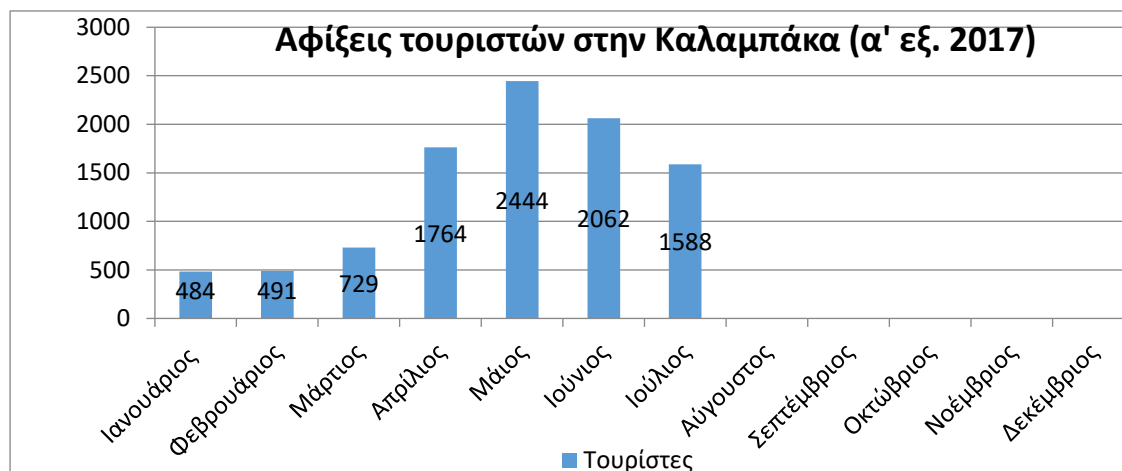
Καστρακίου. Σημαντικό, επίσης είναι ότι λόγω της μικρής απόστασης της πόλης της Καλαμπάκας με τα άλλα αστικά κέντρα όπως τα Τρίκαλα και λόγω της γεωγραφικής της θέσης (άξονας σύνδεσης με Ήπειρο – Μακεδονία), είναι και ο αριθμός των διερχομένων από την περιοχή επισκεπτών. Σύμφωνα με εκτιμήσεις, ο αριθμός των διερχομένων σήμερα σε περιόδους αιχμής είναι περίπου 1000 άτομα την ημέρα και υπολογίζεται ότι ο αριθμός αυτός τα επόμενα χρόνια θα αυξηθεί σε 1500 άτομα / ημέρα (Επιχειρησιακό Σχέδιο Δήμου Καλαμπάκας, 2014-2019:166).

Σύμφωνα με εκτιμήσεις, ο αριθμός των Ελλήνων επισκεπτών υπολογίζεται γύρω στο 50% του συνόλου επισκεπτών της περιοχής. Δεν υπάρχουν στατιστικά στοιχεία για τον ακριβή αριθμό των Ελλήνων επισκεπτών (Επιχειρησιακό Σχέδιο Δήμου Καλαμπάκας, 2014-2019:167). Όσον αφορά τον θρησκευτικό τουρισμό, είναι πολύ δύσκολο να έχουμε στοιχεία, καθώς δεν υπάρχει επίσημη και έγκυρη στατιστική καταγραφή και πληροφόρηση για στοιχειώδη θέματα αναφορικά με την επισκεψιμότητα θρησκευτικών χώρων, την προέλευση επισκεπτών, την χρονική περίοδο επίσκεψης, τις αποστάσεις που διανύουν καθώς και τα ηλικιακά, μορφωτικά και άλλα χαρακτηριστικά που θα βοηθούσαν στην ανάλυση και επεξεργασία του θρησκευτικού φαινομένου (Polyzos και Niavis, 2013:79-92).

Στην πόλη της Καλαμπάκας, υπάρχει Κέντρο Τουριστικής Πληροφόρησης, στόχος του οποίου είναι η προβολή της περιοχής και η πληροφόρηση των τουριστών. Επίσης, διαθέτει ιστοσελίδα, προβάλλει αξιοθέατα της πόλης, αλλά και προωθεί τον εναλλακτικό τουρισμό και τα Μετέωρα. Επιχειρείται να γίνει μια καταγραφή της επισκεψιμότητας τουριστών (χώρες). Το Κέντρο Τουριστικής Πληροφόρησης δεν έχει αποθηκευμένα στοιχεία όσον αφορά τους λόγους επισκεψιμότητας, παρά μόνο τις χώρες.

Στο παρακάτω γράφημα 1 απεικονίζονται οι αφίξεις τουριστών στην Καλαμπάκα για α' εξάμηνο του 2017.

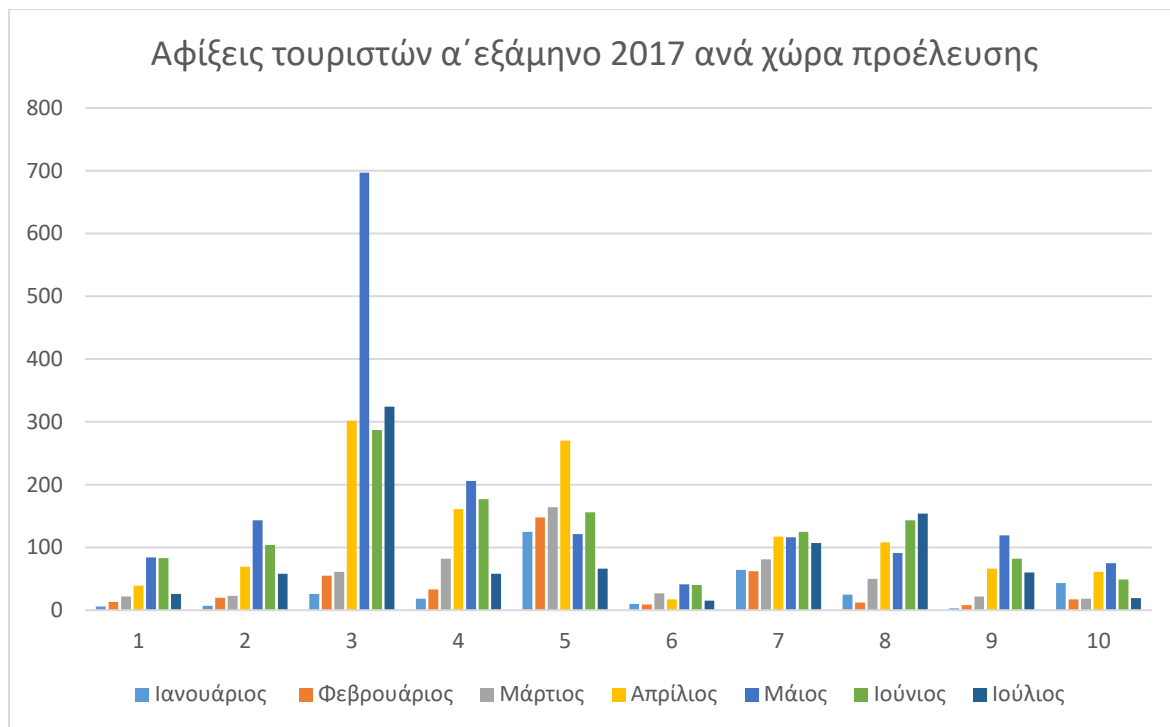
Γράφημα 1: Αφίξεις τουριστών στην Καλαμπάκα για το α' εξάμηνο του 2017.

Πηγή: Κέντρο Τουριστικής Πληροφόρησης, 2017

Παρατηρείται ότι κατά τους χειμερινούς μήνες (Ιανουάριο και Φεβρουάριο) ο αριθμός των αφίξεων τουριστών είναι χαμηλός σε σχέση με τους μήνες της Άνοιξης οπότε και κορυφώνεται (Μάιος). Οι κλιματολογικές συνθήκες παίζουν ρόλο στην επιλογή των τουριστών να συμμετέχουν σε εκδρομές.

Γράφημα 2: Αφίξεις τουριστών στην Καλαμπάκα ανα χώρα προέλευσης για το α' εξάμηνο του 2017.

Υπόμνημα: 1: Αγγλία, 2: Αμερική, 3: Γαλλία, 4: Γερμανία, 5: Ελλάδα, 6: Ιαπωνία, 7: Ισπανία, 8: Ιταλία, 9: Καναδάς, 10: Κίνα.

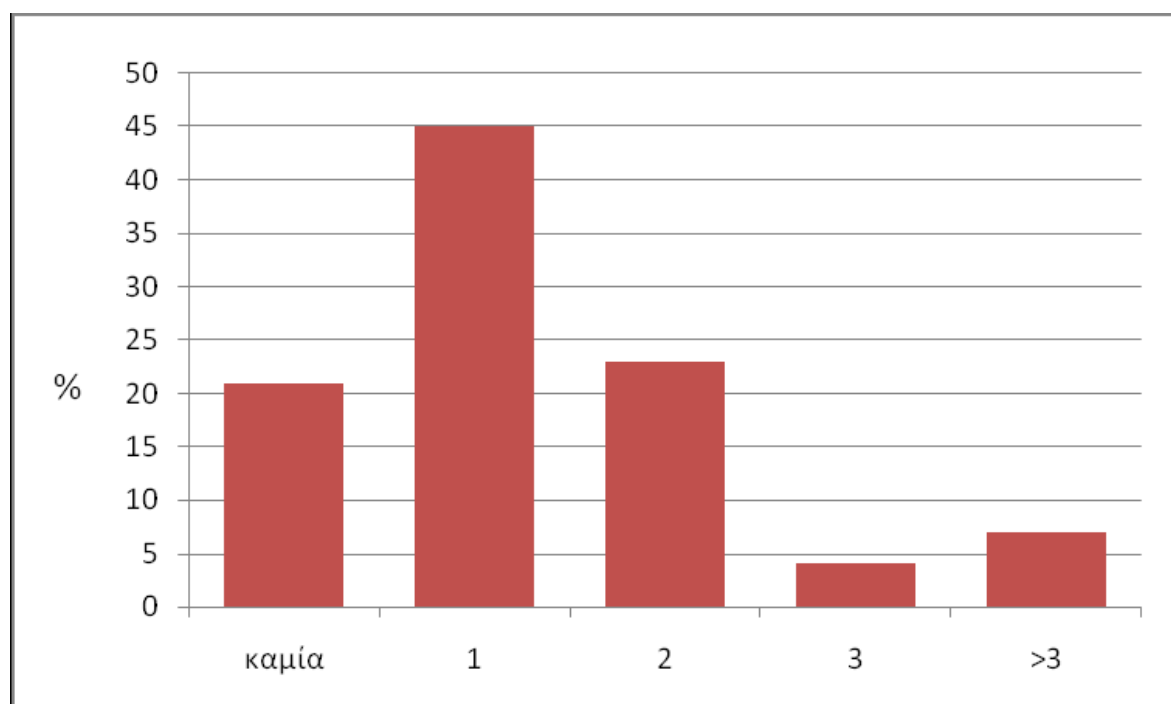
Πηγή: Κέντρο Τουριστικής Πληροφόρησης, 2017

Οι περισσότεροι ξένοι τουρίστες είναι από την Γαλλία (3), τη Γερμανία (4), την Ισπανία (7) και την Ιταλία (8). Σημαντικός αριθμός τουριστών παρατηρείται στις αφίξεις από χώρες εκτός ευρωπαϊκής ηπείρου όπως ο Καναδάς (9) και η Κίνα (10). Επίσης σημαντικός αριθμός τουριστών προέρχεται από την Ελλάδα.

Σύμφωνα με το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Πύλης (2014-2019:368), μεγάλος αριθμός τουριστών, είτε οργανωμένων είτε μεμονωμένων, διέρχεται χωρίς διανυκτέρευση από την περιοχή ή πραγματοποιεί μόνο μία διανυκτέρευση και κυρίως στα ξενοδοχεία της Καλαμπάκας. Ως μέσα μεταφοράς κυρίως χρησιμοποιούνται λεωφορεία. Συνήθως, το τουριστικό "πακέτο" περιλαμβάνει περιηγήσεις στα κυριότερα μοναστήρια και στους βράχους των Μετεώρων. Όσος χρόνος απομένει, περιλαμβάνει βόλτα στην πόλη της Καλαμπάκας. Η τουριστική κίνηση, είναι συνήθως από τον Απρίλιο έως τέλη Νοεμβρίου και σε περιόδους τριημέρων και ημερών αργίας. Ένα συνηθισμένο πακέτο για την περιοχή περιλαμβάνει: Αφιξη το βράδυ-διανυκτέρευση στην Καλαμπάκα – Επίσκεψη το πρωί στα Μετέωρα- γεύμα στην περιοχή – Αναχώρηση (Επιχειρησιακό Σχέδιο Δήμου Καλαμπάκας, 2014-2019:166). Είναι λογικό, ότι με μία σύντομη διαμονή στην περιοχή των Μετεώρων,

τα οικονομικά οφέλη για την περιοχή είναι λίγα. Οι τουρίστες δεν έχουν μεγάλες δυνατότητες ψυχαγωγίας και αγορών στην πόλη της Καλαμπάκας και τη γύρω περιοχή. Η επίσκεψη στα Μετέωρα για λίγες ώρες, χωρίς να περιλαμβάνεται η διαμονή, υπό την αυστηρή έννοια του τουρισμού, δεν είναι τουρισμός. Ο βαθμός που κάθε μορφή τουρισμού συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής εξαρτάται από το ύψος της ημερήσιας καταναλωτικής δαπάνης και τη χρονική περίοδο διαμονής του τουρίστα στην περιοχή (Πολύζος, 2010:209). Επομένως, με την ολιγόωρή επίσκεψη στα Μετέωρα, δεν επωφελείται τόσο οικονομικά η περιοχή, υπάρχουν όμως περιθώρια για περαιτέρω επέκταση του χρόνου παραμονής των επισκεπτών και αυτό φαίνεται στο παρακάτω διάγραμμα 1, όπου αποτυπώνεται ο αριθμός διανυκτερεύσεων των αλλοδαπών επισκεπτών.

Διάγραμμα 1: Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών επισκεπτών

Πηγή: Πολύζος, 2017:35

Οι φορείς τα τελευταία χρόνια έχουν εντείνει τις προσπάθειές τους προς την κατεύθυνση, ώστε να δημιουργηθεί ένα ελκυστικό τουριστικό πακέτο και να συνδεθεί και με άλλες εναλλακτικές μορφές τουρισμού, για να επιμηκυνθεί η διαμονή των τουριστών στην περιοχή των Μετεώρων. Οι φυσικοί, πολιτιστικοί και πολιτισμικοί πόροι της περιοχής σε συνδυασμό με την απaráμιλλη φυσική ομορφιά του περιβάλλοντος ευνοούν την ανάπτυξη και άλλων εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Στον ορεινό όγκο του Κόζιακα, υπάρχουν αρκετά πεδία αναρρίχησης. Η ανάγκη για την αναρρίχηση ξεκίνησε από πολύ παλιά, γιατί δεν υπήρχε άλλος τρόπος να ανέβουν στους βράχους των Μετεώρων. Στους χρόνους του Αρχαίου Αιγινείου, οι κάτοικοι για να προστατευτούν από ληστρικές επιθέσεις και πειρατές, έψαχναν να βρουν καταφύγιο στα βράχια. Επίσης, οι ασκητές και οι μοναχοί προκειμένου να ανέβουν στους δύσβατους βράχους και να φτιάξουν τις σκήτες και για τις ανάγκες των μονών έπρεπε να αναρριχηθούν. Ακόμη, την ημέρα του Αγ. Πνεύματος, οι νέοι προσφέρουν κάθε χρόνο ένα νέο μαντήλι στην κορυφή του Αγίου Γεωργίου, ύστερα από επικίνδυνη ανάβαση (ανακτήθηκε από: <https://www.kalampaka.com/el/climbing-in-meteora/history/>).

Τα Μετέωρα αναμφισβήτητα αποτελούν ένα διεθνές αναρριχητικό πεδίο, με διαδρομές μεγάλου αναπτύγματος. Το 1989 ιδρύθηκε η Ορειβατική Λέσχη Καλαμπάκας, η οποία επιδεικνύει πλούσια δράση και οργανώνει πολλές δράσεις. Στην Λέσχη λειτουργούν τέσσερα τμήματα: χιονοδρομικό, ανεμοπτερισμού, αναρρίχησης και πεζοπορίας. Συνολικά υπάρχουν γύρω στις 700 διαδρομές, διαφορετικών επιπέδων που ικανοποιεί την ανάγκη κάθε αναρριχητή. Δεν υπάρχουν επίσημα καταγεγραμμένοι πόσοι είναι οι αναρριχητές που επισκέπτονται τα Μετέωρα, αλλά σίγουρα ως άθλημα προσφέρει οικονομικά στην τοπική κοινωνία (ανακτήθηκε από: <https://www.kalampaka.com/el/climbing-in-meteora/history/>).

Επίσης, είναι αξιοσημείωτο, ότι μια μορφή τουριστικής προσέλευσης των τουριστών είναι το κυνήγι. Στον Κόζιακα, υπάρχει μια ελεγχόμενη κυνηγητική περιοχή 476 χιλιάδων στρεμμάτων, που προσελκύει ακόμη και ξένους κυνηγούς (Επιχειρησιακό Σχέδιο Δήμου Καλαμπάκας, 2014-2019:194).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΩΝ ΜΕΤΕΩΡΩΝ

3.1. Μεθοδολογία έρευνας

Ο θρησκευτικός τουρισμός είναι ένα σχετικά νέο ερευνητικό πεδίο και δεν υπάρχει πληθώρα μελετών. Επίσης, δεν υπάρχουν καταγεγραμμένα στοιχεία σχετικά με φύλο, ηλικία, εθνικότητα και άλλων στοιχείων.

Στη συνέχεια αναλύεται η εμπειρική μελέτη προκειμένου να αποτυπώσει και ποσοτικοποιήσει τις σκέψεις και τις απόψεις των άμεσα ή έμμεσα εμπλεκόμενων με την τουριστική δραστηριότητα και ιδιαίτερα με τη δραστηριότητα του θρησκευτικού τουρισμού στα Μετέωρα.

Ως προς τη μεθοδολογία επιλέχθηκε η ποιοτική έρευνα με χρήση ερωτηματολογίου, ο σχεδιασμός του στηρίχθηκε σε ερωτήσεις ανοικτού τύπου. Παράλληλα τέθηκε σε όλους τους ερωτηθέντες – συνεντευξιαζόμενους μία κλίμακα, που από το 1 έως το 7 θα αξιολογούσαν όλες τις ερωτήσεις. Το 1 αντιστοιχεί σε καθόλου, το 4 αντιστοιχεί σε ουδέτερη στάση και το 7 αντιστοιχεί στο απόλυτο. Οι απαντήσεις της κλίμακας καταχωρήθηκαν σε πρόγραμμα excel για τη δημιουργία των γραφημάτων. Το ερωτηματολόγιο τίθεται ολόκληρο στο παράρτημα της εργασίας. Συμπληρώθηκαν δέκα (10) ερωτηματολόγια στο σύνολο δεκαέξι (16) ερωτηματολογίων τα οποία απεστάλησαν σε άμεσα και έμμεσα εμπλεκόμενους φορείς με τη δραστηριότητα του θρησκευτικού τουρισμού στα Μετέωρα.

Τα ερωτηματολόγια απευθύνθηκαν στους παρακάτω φορείς :

- Δήμο Βόλου
- Δήμο Τρικκαίων
- Δήμο Καλαμπάκας
- Περιφερειακή Ενότητα Τρικάλων
- Επαγγελματικό Επιμελητήριο Τρικάλων
- Ιερά Μητρόπολη Σταγών και Μετεώρων
- Συνοδικό Γραφείο Προσκυνηματικών Περιηγήσεων της Εκκλησίας της Ελλάδος
- Δύο Καθηγητές του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας που ασχολούνται με θέματα τουρισμού και οικονομίας
- Καθηγητή του ΤΕΙ Λάρισας που ασχολείται με την Τουριστική Οικονομία
- Τουριστικό Πράκτορα Καλαμπάκας

- Τουριστικό Πράκτορα Βόλου
- Τουριστικό Πράκτορα Τρικάλων
- Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Τρικάλων
- Αγροτικός Συνεταιρισμός Καλαμπάκα "Τα Μετέωρα"
- Κέντρο Τουριστικής Πληροφόρησης Καλαμπάκας (γραφείο ΕΟΤ δεν υπάρχει στην Καλαμπάκα)

Από τους παραπάνω φορείς απάντησαν οι κάτωθι:

- Δήμος Βόλου
- Δήμος Καλαμπάκας
- Περιφερειακή Ενότητα Τρικάλων
- Ιερά Μητρόπολη Σταγών και Μετεώρων
- Δύο Καθηγητές του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας που ασχολούνται με θέματα τουρισμού και οικονομίας
- Καθηγητή του ΤΕΙ Λάρισας που ασχολείται με την Τουριστική Οικονομία
- Τουριστικό Πράκτορα Καλαμπάκας
- Τουριστικό Πράκτορα Βόλου
- Αγροτικός Συνεταιρισμός Καλαμπάκα "Τα Μετέωρα"

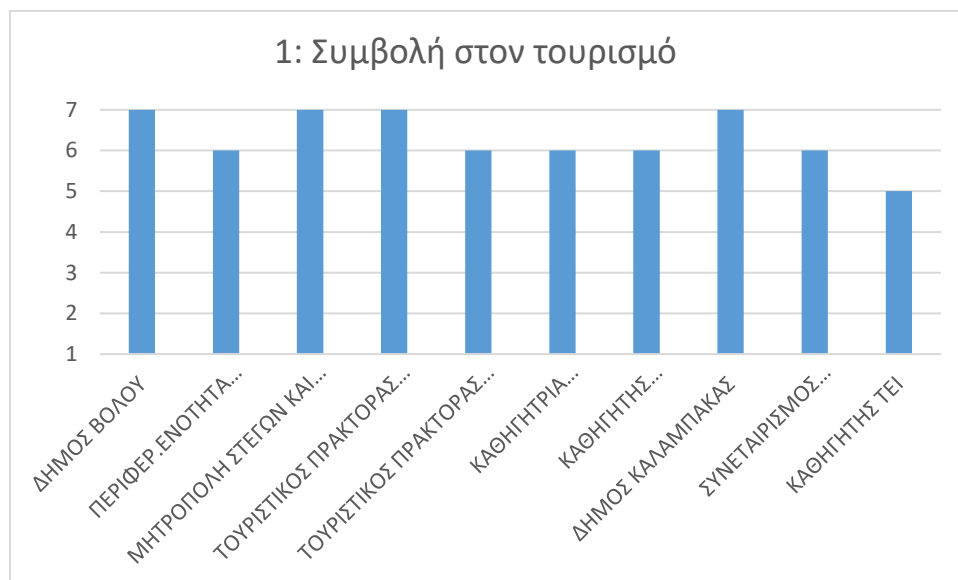
Το Συνοδικό Γραφείο Προσκυνηματικών Περιηγήσεων της Εκκλησίας της Ελλάδος παραπέμπει στα δελτία τύπου και στις ανακοινώσεις του. Επίσης δεν υπήρχε ανταπόκριση στη συμπλήρωση ερωτηματολογίων από τους υπόλοιπους άμεσα ή έμμεσα εμπλεκόμενους φορείς.

3.2 Ανάλυση αποτελεσμάτων εμπειρικής μελέτης

Οι ερωτήσεις ανοικτού τύπου που τέθηκαν στους ερωτηθέντες – συνεντευξιαζόμενους ήταν απλές και κατανοητές, επικεντρωμένες στη συμβολή του τουρισμού στην περιοχή των Μετεώρων και ειδικότερα στη δραστηριότητα του θρησκευτικού τουρισμού στα Μετέωρα.

Πόσο σημαντική θεωρείτε τη συμβολή του τουρισμού στην τοπική ανάπτυξη;

Το σύνολο των ερωτηθέντων απάντησε ότι είναι αρκετά σημαντική η συμβολή του τουρισμού στην τοπική ανάπτυξη, ιδιαίτερα από τα πολλαπλασιαστικά οφέλη που επιφέρει στην περιοχή. Όσον αφορά την Περιφέρεια Θεσσαλίας και ειδικότερα την Περιφερειακή Ενότητα Τρικάλων, ο τουρισμός είναι ο δεύτερος κινητήριος μοχλός ανάπτυξης, μετά την γεωργία και την κτηνοτροφία. Εξαιτίας του τουρισμού έχουν δημιουργηθεί αρκετές θέσεις εργασίας σε ξενοδοχεία, καταστήματα υγειονομικού ενδιαφέροντος καθώς και τουριστικά πρακτορεία. Η δημιουργία θέσεων εργασίας ελκύει και επενδύσεις για την ανάπτυξη των υποδομών αυτών και την κατασκευή κλινών καθώς και αύξηση της επιχειρηματικότητας.

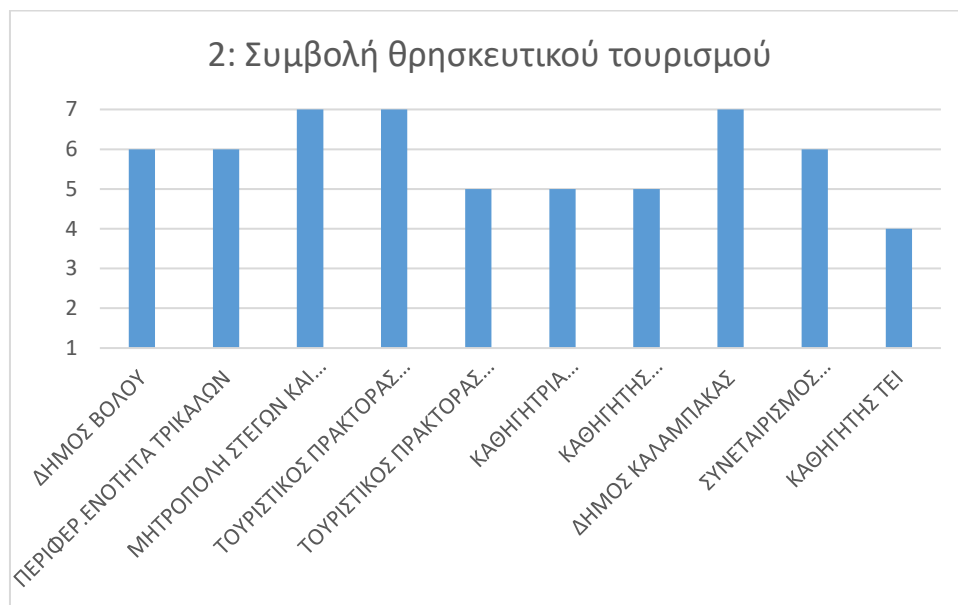

Γράφημα 1: Συμβολή στον τουρισμό

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Πόσο σημαντική θεωρείτε τη συμβολή του θρησκευτικού τουρισμού στην τοπική ανάπτυξη;

Ο θρησκευτικός τουρισμός είναι μία εναλλακτική μορφή τουρισμού που υπό προϋποθέσεις μπορεί να αποδειχτεί πολύτιμη, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις περιοχών που δεν διαθέτουν τα συνήθη συγκριτικά πλεονεκτήματα που ευνοούν την τουριστική ανάπτυξη. Ο συνδυασμός του θρησκευτικού τουρισμού με άλλες εναλλακτικές μορφές τουρισμού (π.χ. περιπατητικός, ορειβατικός) μπορεί πράγματι σε κάποιες περιπτώσεις να αποτελέσει σημαντικό εργαλείο τοπικής ανάπτυξης.

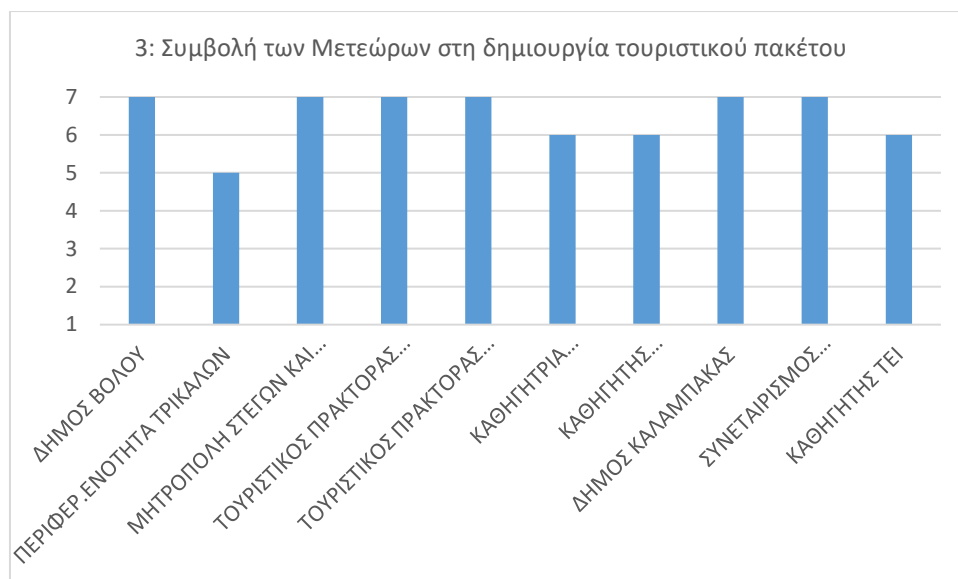

Γράφημα 2: Συμβολή θρησκευτικού τουρισμού

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Κατά πόσο η ύπαρξη των Μετεώρων συμβάλλει στη δημιουργία ενός «τουριστικού πακέτου» για την περιοχή της Θεσσαλίας;

Οι περισσότεροι από τους ερωτηθέντες επιβεβαιώνουν τον ιδιαίτερο και μοναδικό χαρακτήρα των Μετεώρων που δεν προσφέρεται από κάποιον άλλο αντίστοιχο τουριστικό πόρο. Επίσης, η τουριστική ανάπτυξη των Μετεώρων ευνοεί την καλλιέργεια συνεργειών με τις γύρω τουριστικές περιοχές. Πολλοί τουρίστες επιλέγουν να επισκεφτούν τα Μετέωρα και παράλληλα να συνδυάσουν μια εκδρομή στα Τρίκαλα, το Πήλιο, τη Σκιάθο ή το Βόλο.

Γράφημα 3: Συμβολή Μετεώρων στη δημιουργία τουριστικού πακέτου

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Τα Μετέωρα λειτουργούν ανταγωνιστικά ως προς άλλες περιοχές τουριστικού ενδιαφέροντος στη Θεσσαλία;

Τα Μετέωρα αποτελούν ξεχωριστό τουριστικό προορισμό λόγω του μοναδικού τους χαρακτήρα και της ιδιαιτερότητάς τους στην ευρύτερη περιοχή. Η τουριστική ανάπτυξη των μετεώρων ευνοεί την καλλιέργεια συνεργειών με τις γύρω τουριστικές περιοχές.

Γράφημα 4: Ανταγωνιστικότητα Μετεώρων ως προς άλλες περιοχές

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Εκτός από περιοχή θρησκευτικού προορισμού, τα Μετέωρα, είναι και περιοχή γεωλογικού ενδιαφέροντος;

Στο παρακάτω Γράφημα 5 αποτυπώνεται ότι ένα μεγάλο ποσοστό των επισκεπτών έρχεται για να θαυμάσει τα συμπλέγματα των πέτρινων βράχων που σε συνδυασμό με τις ιερές μονές, καθίστανται όχι μόνο θρησκευτικό αλλά και πολιτιστικό μνημείο, παγκόσμιας φήμης. Η λειτουργία του Μουσείου Ψηφιακής Απεικόνισης των Μετεώρων και η επικείμενη λειτουργία του Γεωλογικού Μουσείου στο Καστράκι, προβάλλουν γενικότερα τη φυσική ομορφιά και μοναδικότητα της περιοχής. Επίσης η μορφολογία των βράχων προσφέρεται για αναρριχητικό και περιπατητικό τουρισμό.

Γράφημα 5: Τα Μετέωρα περιοχή γεωλογικού ενδιαφέροντος

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Κατά πόσο υπάρχει ικανοποίηση από την τουριστική κίνηση στην Καλαμπάκα, κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης;

Η οικονομική κρίση του 2008 σίγουρα επηρέασε τον εσωτερικό θρησκευτικό τουρισμό. Ο Έλληνας τουρίστας σκέφτεται τη διαμονή και τις καταναλωτικές του δαπάνες, γιατί υπέστη μειώσεις στα εισοδήματά του. Άλλοι φορείς υποστηρίζουν ότι δεν επηρεάστηκε τόσο από την κρίση λόγω αυξημένων αφίξεων των ξένων τουριστών.

Γράφημα 6: Ικανοποίηση από την τουριστική κίνηση στην Καλαμπάκα

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Έχει επιχειρηθεί να γίνει καταγραφή του αριθμού και της σύνθεσης (κατά ηλικία, φύλο, μορφωτικό επίπεδο, θρήσκευμα) των θρησκευτικών τουριστών οι οποίοι επισκέπτονται την περιοχή των Μετεώρων;

Έχει ξεκινήσει σχετικά πρόσφατα στα πλαίσια της λειτουργίας του γραφείου τουριστικής πληροφόρησης του Δήμου Καλαμπάκας να γίνεται καταγραφή της εθνικότητας, της ηλικίας, του μορφωτικού και βιοτικού επιπέδου προκειμένου να αξιολογηθούν ποσοτικά και ποιοτικά. Μέχρι το 2002 καταγραφόντουσαν όλοι οι διανυκτερεύοντες στα καταλύματα, μετά σταμάτησε η καταγραφή και δεν υπάρχουν επίσημα στοιχεία για ηλικία, φύλο, μορφωτικό επίπεδο, θρήσκευμα. Ενδιαφέρον καταγραφής φαίνεται να υπάρχει και από επιστημονικούς φορείς.

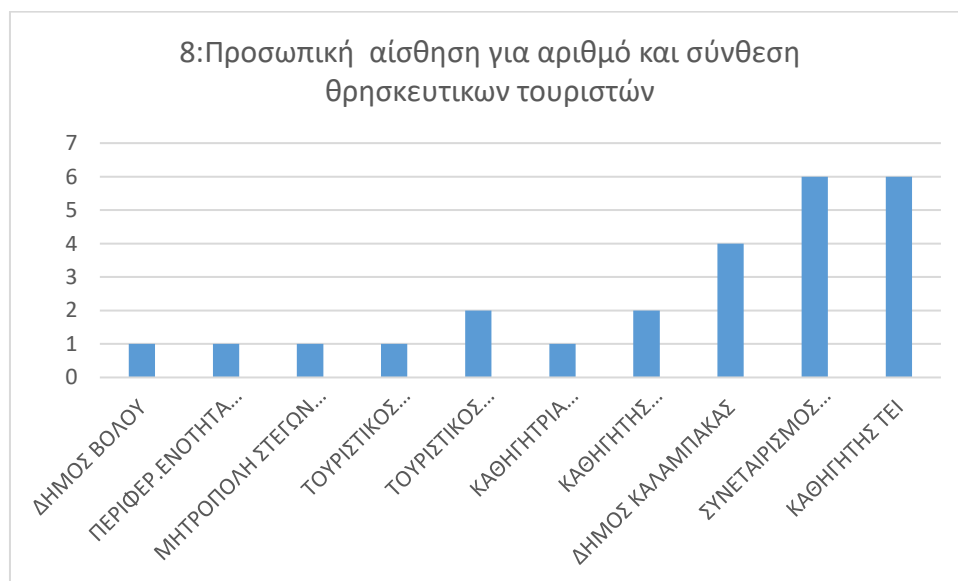

Γράφημα 7: Καταγραφή αριθμού και σύνθεσης θρησκευτικών τουριστών

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Υπάρχει προσωπική αίσθηση αναφορικά με τον αριθμό και τη σύνθεση (κατά ηλικία, φύλο, μορφωτικό επίπεδο, θρήσκευμα) των θρησκευτικών τουριστών οι οποίοι επισκέπτονται την περιοχή των Μετεώρων;

Η πλειοψηφία των φορέων δεν δείχνει να έχει προσωπική αίσθηση σχετικά με τον αριθμό και τη σύνθεση των θρησκευτικών τουριστών. Ωστόσο γίνεται προσπάθεια καταγραφής του Δήμου Καλαμπάκας μέσω του κέντρου τουριστικής πληροφόρησης.

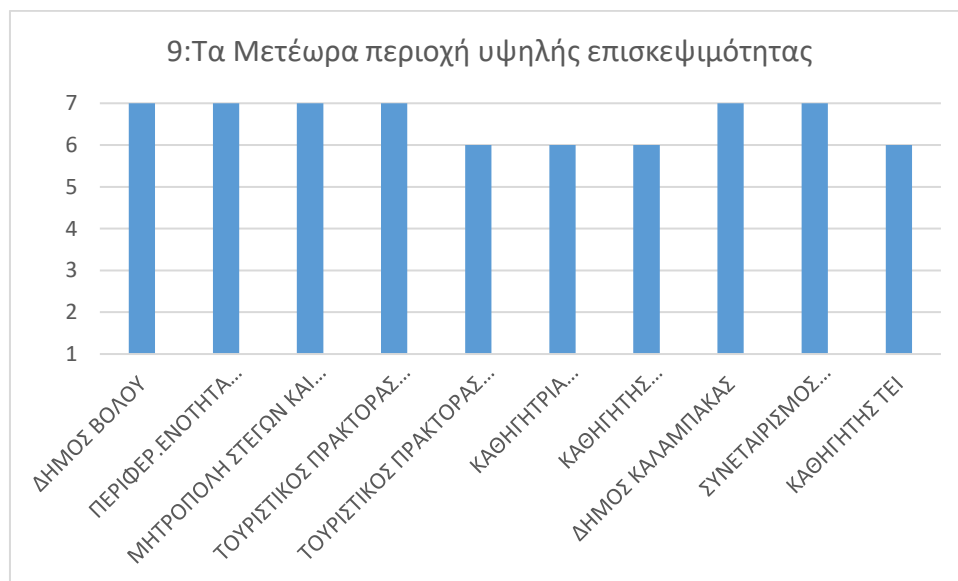

Γράφημα 8: Προσωπική αίσθηση για αριθμό και σύνθεση θρησκευτικών τουριστών

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Θεωρείτε τα Μετέωρα ως περιοχή υψηλής επισκεψιμότητας σε αντιπαραβολή με αντίστοιχους προορισμούς θρησκευτικού τουρισμού;

Η περιοχή των Μετεώρων βρίσκεται στις πρώτες επιλογές των τουριστών και μετά το Άγιο Όρος, αποτελούν το δεύτερο προορισμό για τον λεγόμενο θρησκευτικό – προσκυνηματικό τουρισμό. Τα Μετέωρα καταγράφουν πολύ υψηλή επισκεψιμότητα, αλλά υπάρχουν και άλλες περιοχές στην Ελλάδα με επίσης υψηλή επισκεψιμότητα, όπως το Άγιο Όρος, η Τήνος και η Παναγία Σουμελά.

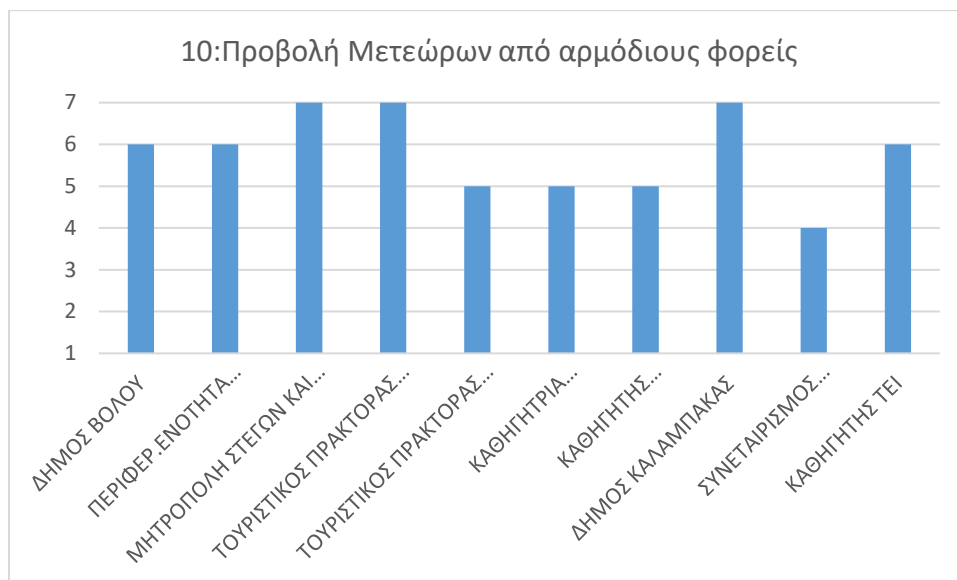
Γράφημα 9: Τα Μετέωρα περιοχή υψηλής επισκεψιμότητας

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Προβάλλονται επαρκώς τα Μετέωρα ως προορισμός θρησκευτικού τουρισμού;

Υπάρχει ικανοποίηση ως προς την προβολή των Μετεώρων. Ειδικότερα, ο Δήμος Καλαμπάκας στα πλαίσια δράσεων για την προβολή των Μετεώρων, δημιούργησε ένα υπερσύγχρονο γραφείο τουριστικών πληροφοριών, στελεχωμένο με εξειδικευμένο προσωπικό. Το γραφείο είναι στελεχωμένο με έντυπο υλικό και σύγχρονο εξοπλισμό ώστε να ανταποκρίνεται στις ανάγκες των τουριστών. Επίσης, υπάρχουν οι επίσημες ιστοσελίδες του Δήμου που προβάλλουν τα Μετέωρα και την περιοχή. Μέσω του Συνοδικού Γραφείου Προσκυνηματικών Περιηγήσεων διοργανώνονται δράσεις και συνέδρια με σκοπό την προώθηση των Μετεώρων. Επίσης πραγματοποιήθηκαν σεμινάρια στα Μετέωρα με τη συνεργασία της Μητρόπολης Σταγών και Μετεώρων στα πλαίσια Προγράμματος του Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης «Διαχείριση της πολιτιστικής

κληρονομιάς » με τη συμμετοχή ιερέων και μοναχών από τις ιερές μονές των Μετεώρων και των οικείων Μητροπόλεων.

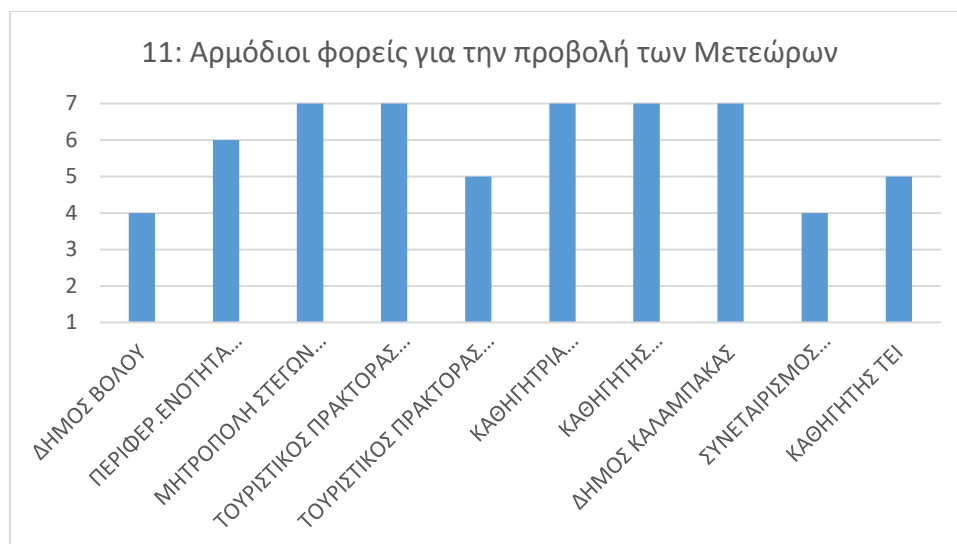

Γράφημα 10: Προβολή Μετεώρων από αρμόδιους φορείς

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Ποιοι είναι οι αρμόδιοι φορείς για την προβολή των Μετεώρων ως προορισμό θρησκευτικού τουρισμού;

Πρωταρχικά, οι αρμόδιοι φορείς είναι η Περιφέρεια Θεσσαλίας και ο Δήμος Καλαμπάκας. Όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς με τον τουρισμό όπως σωματεία, λέσχες, το Επιμελητήριο Τρικάλων, η ένωση ξενοδόχων και γενικότερα στο σύνολο τους οι τοπικοί φορείς σε συνεργασία με την Μητρόπολη Σταγών και Μετεώρων.

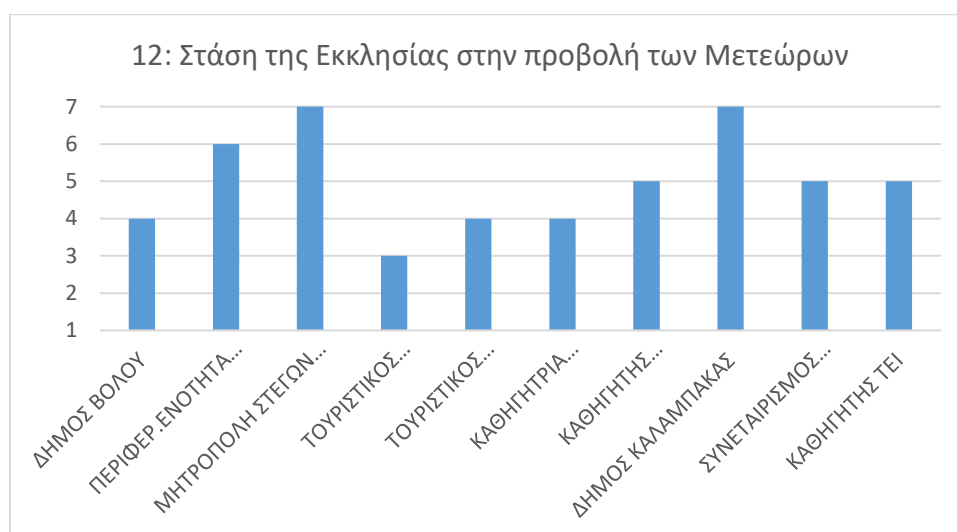

Γράφημα 11: Αρμόδιοι φορείς για την προβολή των Μετεώρων

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Ποια είναι η «στάση» της Εκκλησίας στη θεώρηση και προβολή των Μετεώρων ως προορισμό θρησκευτικού τουρισμού;

Ο ρόλος της Εκκλησίας πρωτίστως είναι να διατηρεί ορθόδοξη την παράδοση και να είναι ανοικτή προς τον οποιοδήποτε που θέλει να την γνωρίσει. Η Εκκλησία μέσω της λειτουργίας του Συνοδικού Γραφείου Προσκυνηματικών Περιηγήσεων, προβάλλει τα μνημεία της και την ιστορία της. Μέσω των συνεδρίων και των δράσεων που διοργανώνει καθώς και τις ημερίδες, καταβάλει προσπάθεια να υπάρχει συνεργασία με όλους τους τοπικούς φορείς ώστε να προβληθούν τα Μετέωρα και να προωθηθεί ο θρησκευτικός τουρισμός.

Γράφημα 12: Η στάση της Εκκλησίας στην προβολή των Μετεώρων

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Στα παρακάτω τρία ερωτήματα δεν έγιναν γραφήματα, γιατί ζητήθηκε από τους φορείς να μας απαντήσουν σε ποσοστιαία κλίμακα.

Πόσο σημαντική θεωρείτε ότι είναι η συμβολή των Μετεώρων στην ανάπτυξη της Θεσσαλίας; Πόσο επί τοις % θεωρείτε, ότι συνεισφέρουν στο εισόδημα και στην απασχόληση της Θεσσαλίας, οι δραστηριότητες που σχετίζονται με τα Μετέωρα;

Οι απόψεις συγκλίνουν στο γεγονός ότι η συμβολή των Μετεώρων στην ανάπτυξη της Θεσσαλίας είναι σημαντική, γιατί η ύπαρξη αυτού του παγκοσμίου φήμης μνημείου προσελκύει χιλιάδες τουρίστες από όλο τον κόσμο. Μία επίσκεψη στα Μετέωρα μπορεί να συνδυαστεί με μία επίσκεψη και σε άλλο μέρος της Θεσσαλίας, όπως το Βόλο ή τη Σκιάθο. Σύμφωνα με εκτίμηση της Περιφερειακής Ενότητας Τρικάλων, οι δραστηριότητες που σχετίζονται με τα Μετέωρα σε ποσοστό αποτυπώνεται γύρω στο 15-20%. Οι Καθηγητές του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας εκτιμούν ότι η συμβολή των Μετεώρων στην ανάπτυξη της Θεσσαλίας κυμαίνεται γύρω στο 40%. Η απόκλιση που παρουσιάζουν τα ποσοστά καθώς και η αδυναμία των φορέων να απαντήσουν με ποσοστό, αναδεικνύει το γεγονός ότι πρέπει να διεξαχθούν μελέτες ώστε να είναι πιο αξιόπιστο το αποτέλεσμα.

Πόσο σημαντική θεωρείτε ότι είναι η συμβολή των Μετεώρων στην ανάπτυξη της Καλαμπάκας; Πόσο επί τοις % θεωρείτε, ότι συνεισφέρουν στο εισόδημα και στην απασχόληση της Καλαμπάκας, οι δραστηριότητες που σχετίζονται με τα Μετέωρα;

Υπάρχει μια διστακτικότητα από την πλευρά των φορέων στην εκτίμηση της ποσοστιαίας συμβολής των Μετεώρων στην ανάπτυξη της Καλαμπάκας. Σύμφωνα με την Περιφερειακή Ενότητα Τρικάλων, το ποσοστό κυμαίνεται γύρω στο 60% άμεσα ή έμμεσα με τις δραστηριότητες που σχετίζονται με τα Μετέωρα και συνεισφέρουν στο γενικότερο εισόδημα της πόλης. Η οικονομία της περιοχής είναι αρκετά δυνατή, κυρίως στηρίζεται στην γεωργία, κτηνοτροφία και στον τουρισμό. Την ικανοποίηση του εξέφρασε και ο αγροτικός συνεταιρισμός της περιοχής με την ονομασία «Μετέωρα» θεωρώντας το ποσοστό να ανέρχεται στο 50%. Οι απόψεις των Καθηγητών με επιφύλαξη κυμαίνονται από το 8% έως 20%, διότι θα πρέπει να γνωρίζει κανείς τη διάρθρωση της τοπικής οικονομίας και τα εισοδήματα από τον πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή τομέα. Όλες οι απόψεις συγκλίνουν ότι είναι πολύ σημαντική η συμβολή των Μετεώρων στην ανάπτυξη της Καλαμπάκας και στην αύξηση της τοπικής οικονομίας, αλλά πρέπει να διεξαχθούν περαιτέρω μελέτες ώστε να υπάρχει ένα αξιόπιστο αποτέλεσμα.

Πόσο σημαντική θεωρείτε ότι είναι η συμβολή των Μετεώρων στην ανάπτυξη των Τρικάλων; Πόσο επί τοις % θεωρείτε, ότι συνεισφέρουν στο εισόδημα και στην απασχόληση των Τρικάλων, οι δραστηριότητες που σχετίζονται με τα Μετέωρα;

Η Περιφερειακή Ενότητα Τρικάλων εκτιμά ότι η συνεισφορά των Μετεώρων στην ανάπτυξη των Τρικάλων ανέρχεται περίπου στο 25-30%. Ο Καθηγητής του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας εκτιμά γύρω στο 20% ενώ ο Καθηγητής του ΤΕΙ Λάρισας εκτιμά τη συμβολή των Μετεώρων στα Τρίκαλα γύρω στο 8%. Η διστακτικότητα των φορέων στην εκτίμηση της ποσοστιαίας συμβολής των Μετεώρων στην ανάπτυξη των Τρικάλων, επισημαίνει την ανάγκη διεξαγωγής περαιτέρω μελετών ώστε να καταλήξουμε σε ασφαλή συμπεράσματα.

Ο θρησκευτικός τουρισμός είναι μια εναλλακτική μορφή τουρισμού που αυξάνεται με γρήγορους ρυθμούς. Σύμφωνα με τον Πολύζο (2010) μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη των μειονεκτικών και λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών της χώρας. Ο θρησκευτικός τουρισμός ενισχύει την εισροή ξένου συναλλάγματος στη χώρα, δημιουργεί θέσεις απασχόλησης και νέες επιχειρηματικές ευκαιρίες και συνεισφέρει σημαντικά στην αύξηση των τοπικών εσόδων και των εσόδων των μονών-θρησκευτικών μνημείων (Πολύζος, 2017:39).

Τα Μετέωρα, στην περιοχή της Καλαμπάκας είναι κάτι το μοναδικό, ένα θρησκευτικό και πολιτιστικό μνημείο που ελκύει χιλιάδες επισκέπτες από όλο τον κόσμο. Δημιουργούνται θέσεις εργασίας και τονώνεται η τοπική αγορά από την προσέλευση τουριστών. Η οικονομία της περιοχής είναι αγροτική και βασίζεται παράλληλα και στον τουρισμό. Ο θρησκευτικός τουρισμός λειτουργεί επιβλητικά από μόνος του, πρέπει να συνδεθεί με άλλες μορφές εναλλακτικού τουρισμού ώστε να δημιουργηθεί ένα τουριστικό πακέτο που θα αυξήσει τη διαμονή του τουρίστα και θα αφήσει περισσότερα χρήματα στην περιοχή. Τέτοιες μορφές εναλλακτικού τουρισμού θα μπορούσε να είναι ο πολιτιστικός τουρισμός, ο αγροτουρισμός, ο εκπαιδευτικός τουρισμός, ο γαστρονομικός, ο επιστημονικός τουρισμός, ο ορεινός και χειμερινός τουρισμός και ο περιηγητικός τουρισμός.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.

4.1.Συμπεράσματα

Η εργασία εξετάζει την αναπτυξιακή συμβολή των Μετεώρων ως τόπου θρησκευτικού τουρισμού και αναλύεται ως μελέτη περίπτωσης τα Μετέωρα. Ειδικότερα, εξετάζεται η αναπτυξιακή επίδραση των Μετεώρων στην Καλαμπάκα και στην ευρύτερη περιοχή. Αξιοποιείται η επιστημονική βιβλιογραφία, η οποία ασχολείται με ζητήματα θρησκευτικού τουρισμού και διεξάγονται συνεντεύξεις με φορείς οι οποίοι εμπλέκονται άμεσα ή έμμεσα με το ζήτημα.

Συμπερασματικά, ο θρησκευτικός τουρισμός είναι μια εναλλακτική μορφή τουρισμού που παρουσιάζει αύξηση τα τελευταία χρόνια. Η Ελλάδα παρουσιάζει μία διασπορά θρησκευτικών μνημείων, όπως εκκλησίες, ιστορικούς ναούς, ξωκκλήσια και μοναστήρια. Τα Μετέωρα, μετά το Άγιο Όρος είναι η δεύτερη μεγαλύτερη μοναστική πολιτεία, με ελεύθερη είσοδος που προσελκύει χιλιάδες επισκέπτες από όλο τον κόσμο. Εκτός από θρησκευτικό μνημείο, είναι και πολιτιστικό μνημείο, αναγνωρισμένο από την UNESCO. Οι θρησκευτικοί τουρίστες που επιλέγουν να μεταβούν στα Μετέωρα, διακατέχονται από θρησκευτική ευλάβεια. Επίσης, έντονο είναι το πολιτιστικό ενδιαφέρον για το μνημείο. Κατά τη διάρκεια των περιηγήσεων στα μοναστήρια, οι μοναχοί κάνουν διακονήματα, στην προσπάθεια να μην επηρεαστεί η προσευχή και εργασίες τους από τους κοσμικούς. Τα Μετέωρα, αποπνέουν πνευματικότητα και προβάλλουν την ορθόδοξη παράδοση και τα θρησκευτικά μνημεία σε όλο τον κόσμο.

Ο θρησκευτικός τουρισμός παρουσιάζει ανθεκτικότητα στην οικονομική κρίση σε σχέση με τον τουρισμό αναψυχής που είναι ευμετάβλητος. Παρατηρείται αύξηση τουριστών τα τελευταία χρόνια και σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της Περιφερειακής Ενότητας Τρικάλων περίπου η περιοχή δέχεται πάνω από 2.000.000 επισκέπτες ανά έτος. Οι αφίξεις των τουριστών παρουσιάζουν κορύφωση από Απρίλιο μέχρι τον Ιούνιο και δεν είναι καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Οι υποδομές έχουν βελτιωθεί σημαντικά, γιατί έχουν γίνει αρκετά έργα οδοποιίας και έχει μειωθεί ο χρόνος μετάβασης στην περιοχή από τα μεγάλα αστικά κέντρα (Αθήνα – Θεσσαλονίκη). Επίσης, έχουν δημιουργηθεί αρκετές ξενοδοχειακές μονάδες και υπάρχουν αρκετά καταλύματα στην περιοχή.

Ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που διαπιστώνεται είναι η αδυναμία προσέλκυσης των τουριστών για παράταση της διαμονής τους παραπάνω από μία ή δύο ημέρες στην περιοχή. Οι τουρίστες επισκέπτονται τα Μετέωρα και φεύγουν ή συνδυάζουν μία εκδρομή

στο Πήλιο, στο Βόλο ή στη Σκιάθο και προτιμούν να διανυκτερεύσουν σε κάποια άλλη περιοχή.

Τα Μετέωρα, λόγω της ιδιομορφίας τους και του φυσικού τους περιβάλλοντος, προσφέρονται για αναρριχητικό, περιπατητικό και ορειβατικό τουρισμό. Γίνονται προσπάθειες από τους τοπικούς φορείς να αναδείξουν και άλλες εναλλακτικές μορφές τουρισμού που θα μπορούσαν να συμπληρώσουν το πρόγραμμα των τουριστών και να κάνουν πιο ελκυστική την παραμονή του επισκέπτη στην περιοχή. Ο θρησκευτικός τουρισμός από μόνος του λειτουργεί επιβοηθητικά στην ανάπτυξη της περιοχής, δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την αύξηση τουριστικών ροών και ενισχύει την τοπική οικονομία. Ο θρησκευτικός τουρίστας είναι ταυτόχρονα και καταναλωτής, τον απασχολεί η διαμονή του και η εστίαση. Επίσης, θα περιηγηθεί στα μαγαζιά της τοπικής αγοράς και θα προβεί σε αγορές. Συνεπώς δύναται να τονωθεί και να ενισχυθεί η παραγωγική διαδικασία και άλλων τεχνικών κλάδων που έχουν άμεση ή έμμεση σχέση με τον θρησκευτικό τουρισμό (γεωργία, βιοτεχνία, οικοτεχνία, ξυλογλυπτική).

Καταβάλλονται προσπάθειες τα τελευταία χρόνια από το σύνολο των τοπικών φορέων και την Περιφέρεια καθώς και σε συνεργασία με το Συνοδικό Γραφείο Προσκυνηματικών Περιηγήσεων της Εκκλησίας της Ελλάδος να προβληθούν τα Μετέωρα και να υπάρξει καλύτερη συνεργασία των φορέων προς αυτό το σκοπό. Το Συνοδικό Γραφείο Προσκυνηματικών Περιηγήσεων της Εκκλησίας της Ελλάδος διεξάγει σε συνεργασία και με άλλες Μητροπόλεις της Ελλάδος συνέδρια και εκδηλώσεις, προσκαλώντας και από ομόδοξα έθνη όπως η Ρωσία και η Σερβία ομολόγους τους και επιχειρηματίες, προβάλλοντας τα θρησκευτικά μνημεία, εκ των οποίων από τα πιο γνωστά είναι τα Μετέωρα.

4.2.Προτάσεις

Από τη μελέτη του ζητήματος και με βάση τις απόψεις των φορέων, καθίσταται δυνατή η κατάθεση συγκεκριμένων προτάσεων στην κατεύθυνση της ενδυνάμωσης της αναπτυξιακής επίδρασης των Μετεώρων στην Καλαμπάκα και στην ευρύτερη περιοχή. Διατυπώνονται οι ακόλουθες προτάσεις:

A) Συντονισμένη συνεργασία όλων των τοπικών φορέων και της Περιφέρειας Θεσσαλίας ώστε να δημιουργηθεί ένα ελκυστικό «τουριστικό πακέτο» με κέντρο αναφοράς τα Μετέωρα που να προσελκύσει περισσότερους τουρίστες και να αυξηθούν οι ημέρες διαμονής. Θα μπορούσε για παράδειγμα να δημιουργηθεί ένα «τουριστικό πακέτο» με επίκεντρο τα Μετέωρα που θα περιλάμβανε συνδυασμό με άλλα μέρη της Περιφέρειας Θεσσαλίας, για παράδειγμα Γύρο του Πηλίου, Βόλο και Σκιάθο.

B) Η επέκταση του χρόνου παραμονής των τουριστών μπορεί να γίνει εάν λειτουργήσει συμπληρωματικά ο θρησκευτικός τουρισμός και με άλλες εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Το καθημερινό πρόγραμμα των τουριστών εάν εμπλουτισθεί και με άλλες δράσεις θα αυξηθεί η συνολική τουριστική δραστηριότητα της ευρύτερης περιοχής. Τα Μετέωρα, προσφέρονται και για εναλλακτικές δράσεις τουρισμού, όπως ο αναρριχητικός, ο περιηγητικός, ο αγροτουρισμός, ο συνεδριακός, ο γαστρονομικός καθώς και άλλοι. Στα πλαίσια δράσεων προώθησης του θρησκευτικού τουρισμού από την Περιφέρεια, να προβληθεί η μοναστηριακή κουζίνα των Μετεώρων και γενικότερα ο γαστρονομικός πλούτος της περιοχής.

Γ) Να αξιοποιηθούν και άλλα αξιοθέατα της περιοχής της Καλαμπάκας όπως το Μοναστήρι του Τιμίου Σταυρού στην Κρανιά Καλαμπάκας, χτισμένο μέσα σε ένα δάσος από έλατα και το σπήλαιο της Θεόπετρας. Επίσης, να προβληθούν τα μουσεία και οι αρχαιολογικοί χώροι της περιοχής. Αξιόλογα είναι το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας και Μανιταριών καθώς και το Μουσείο Ελληνικής Παιδείας. Η ευρύτερη περιοχή της Καλαμπάκας διαθέτει όμορφο φυσικό τοπίο και αξιόλογους περιβαλλοντικούς πόρους προς αξιοποίηση.

Δ) Να γίνει συστηματική καταγραφή στατιστικών στοιχείων για την επισκεψιμότητα της περιοχής και να διεξάγονται περισσότερες πρωτογενείς έρευνες, ώστε να αποτελέσει μελλοντικά ένα εργαλείο ανάπτυξης στο πλαίσιο χάραξης πολιτικής προώθησης του θρησκευτικού τουρισμού.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΡΩΤΟ: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΚΑΙ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΜΕ ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΕ ΚΛΙΜΑΚΑ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

1. Πόσο σημαντική θεωρείτε τη συμβολή του τουρισμού στην τοπική ανάπτυξη;
2. Πόσο σημαντική θεωρείτε τη συμβολή του θρησκευτικού τουρισμού στην τοπική ανάπτυξη;
3. Κατά πόσο η ύπαρξη των Μετεώρων συμβάλλει στη δημιουργία ενός «τουριστικού πακέτου» για την περιοχή της Θεσσαλίας;
4. Θεωρείτε ότι τα Μετέωρα λειτουργούν ανταγωνιστικά ως προς άλλες περιοχές τουριστικού ενδιαφέροντος στη Θεσσαλία;
5. Κατά την άποψή σας, εκτός από περιοχή θρησκευτικού, τα Μετέωρα, είναι και περιοχή γεωλογικού ενδιαφέροντος;
6. Κατά πόσο είστε ικανοποιημένοι από την τουριστική κίνηση στην Καλαμπάκα, κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης;
7. Γνωρίζετε αν έχει επιχειρηθεί να γίνει καταγραφή του αριθμού και της σύνθεσης (κατά ηλικία, φύλο, μορφωτικό επίπεδο, θρήσκευμα) των θρησκευτικών τουριστών οι οποίοι επισκέπτονται την περιοχή των Μετεώρων;
8. Έχετε προσωπική αίσθηση αναφορικά με τον αριθμό και τη σύνθεση (κατά ηλικία, φύλο, μορφωτικό επίπεδο, θρήσκευμα) των θρησκευτικών τουριστών οι οποίοι επισκέπτονται την περιοχή των Μετεώρων;
9. Θεωρείτε τα Μετέωρα ως περιοχή υψηλής επισκεψιμότητας σε αντιπαράβολή με αντίστοιχους προορισμούς θρησκευτικού τουρισμού;
10. Κατά την άποψή σας, προβάλλονται επαρκώς τα Μετέωρα ως προορισμός θρησκευτικού τουρισμού;
11. Ποιοι είναι, κατά την άποψή σας, οι αρμόδιοι φορείς για την προβολή των Μετεώρων ως προορισμό θρησκευτικού τουρισμού;
12. Ποια (θεωρείτε ότι) είναι η «στάση» της Εκκλησίας στη θεώρηση και προβολή των Μετεώρων ως προορισμό θρησκευτικού τουρισμού;
13. Πόσο σημαντική θεωρείτε ότι είναι η συμβολή των Μετεώρων στην ανάπτυξη της Θεσσαλίας; Πόσο επί τοις % θεωρείτε, ότι συνεισφέρουν στο εισόδημα και στην απασχόληση της Θεσσαλίας, οι δραστηριότητες που σχετίζονται με τα Μετέωρα;
14. Πόσο σημαντική θεωρείτε ότι είναι η συμβολή των Μετεώρων στην ανάπτυξη της Καλαμπάκας; Πόσο επί τοις % θεωρείτε, ότι συνεισφέρουν στο εισόδημα και στην απασχόληση της Καλαμπάκας, οι δραστηριότητες που σχετίζονται με τα Μετέωρα;
15. Πόσο σημαντική θεωρείτε ότι είναι η συμβολή των Μετεώρων στην ανάπτυξη των Τρικάλων; Πόσο επί τοις % θεωρείτε, ότι συνεισφέρουν στο εισόδημα και στην απασχόληση των Τρικάλων, οι δραστηριότητες που σχετίζονται με τα Μετέωρα;

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΜΕ ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΕ ΚΛΙΜΑΚΑ ΑΠΟ 1 ΕΩΣ 7:

Παρακαλώ, απαντήστε στις παρακάτω ερωτήσεις με κλίμακα από το 1 έως 7 (1=καθόλου, 4=ουδέτερη στάση, 7=απόλυτα)

1. Πόσο σημαντική θεωρείτε τη συμβολή του τουρισμού στην τοπική ανάπτυξη;
2. Πόσο σημαντική θεωρείτε τη συμβολή του θρησκευτικού τουρισμού στην τοπική ανάπτυξη;
3. Κατά πόσο η ύπαρξη των Μετεώρων συμβάλλει στη δημιουργία ενός «τουριστικού πακέτου» για την περιοχή της Θεσσαλίας;
4. Θεωρείτε ότι τα Μετέωρα λειτουργούν ανταγωνιστικά ως προς άλλες περιοχές τουριστικού ενδιαφέροντος στη Θεσσαλία;
5. Κατά την άποψή σας, εκτός από περιοχή θρησκευτικού, τα Μετέωρα, είναι και περιοχή γεωλογικού ενδιαφέροντος;
6. Κατά πόσο είστε ικανοποιημένοι από την τουριστική κίνηση στην Καλαμπάκα, κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης;
7. Γνωρίζετε αν έχει επιχειρηθεί να γίνει καταγραφή του αριθμού και της σύνθεσης (κατά ηλικία, φύλο, μορφωτικό επίπεδο, θρήσκευμα) των θρησκευτικών τουριστών οι οποίοι επισκέπτονται την περιοχή των Μετεώρων;
8. Έχετε προσωπική αίσθηση αναφορικά με τον αριθμό και τη σύνθεση (κατά ηλικία, φύλο, μορφωτικό επίπεδο, θρήσκευμα) των θρησκευτικών τουριστών οι οποίοι επισκέπτονται την περιοχή των Μετεώρων;
9. Θεωρείτε τα Μετέωρα ως περιοχή υψηλής επισκεψιμότητας σε αντιπαραβολή με αντίστοιχους προορισμούς θρησκευτικού τουρισμού;
10. Κατά την άποψή σας, προβάλλονται επαρκώς τα Μετέωρα ως προορισμός θρησκευτικού τουρισμού;
11. Ποιοι είναι, κατά την άποψή σας, οι αρμόδιοι φορείς για την προβολή των Μετεώρων ως προορισμό θρησκευτικού τουρισμού;
12. Ποια (θεωρείτε ότι) είναι η «στάση» της Εκκλησίας στη θεώρηση και προβολή των Μετεώρων ως προορισμό θρησκευτικού τουρισμού;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟ : ΛΙΣΤΑ ΦΟΡΕΩΝ

ΛΙΣΤΑ ΦΟΡΕΩΝ

1. Δήμος Βόλου
2. Δήμος Τρικκαίων
3. Δήμος Καλαμπάκας
4. Περιφερειακή Ενότητα Τρικάλων
5. Επαγγελματικό Επιμελητήριο Τρικάλων
6. Ιερά Μητρόπολη Σταγών και Μετεώρων
7. Συνοδικό Γραφείο Προσκυνηματικών Περιηγήσεων της Εκκλησίας της Ελλάδος
8. Δύο Καθηγητές του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας που ασχολούνται με θέματα τουρισμού και οικονομίας
9. Καθηγητής του ΤΕΙ Λάρισας που ασχολείται με την Τουριστική Οικονομία
10. Τουριστικός Πράκτορας Καλαμπάκας
11. Τουριστικός Πράκτορας Βόλου
12. Τουριστικός Πράκτορας Τρικάλων
13. Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Τρικάλων
14. Αγροτικός Συνεταιρισμός Καλαμπάκα "Τα Μετέωρα"
15. Κέντρο Τουριστικής Πληροφόρησης Καλαμπάκας (γραφείο ΕΟΤ δεν υπάρχει στην Καλαμπάκα)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Αποστολόπουλος Κ., Σδράλη Δ, (2009), *Εναλλακτικός και Ήπιος Τουρισμός Υπαίθρου*, Αθήνα, Εκδόσεις Ελληνοεκδοτική.

Βαγιονής, Ν., Σκούλτσος, Σ., (2016), *Ο Πολιτισμικός και ο θρησκευτικός τουρισμός ως συνιστώσες του εθνικού τουριστικού προϊόντος*, Εκθέσεις 77, Αθήνα: Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

Βαρβαρέσος, Σ., (2010), *Τουρισμός έννοιες, μεγέθη, δομές*, Αθήνα, Εκδόσεις Προπομπός.

Βενετσανοπούλου, Μ. (2006), *Η κρατική συμβολή στον τουρισμό, Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού*, Αθήνα, Εκδόσεις Interbooks.

Βουρονίκου, Δ., (2012), 'Ο Θρησκευτικός τουρισμός στα Μετέωρα', Βόλος: Μεταπτυχιακή Εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών, Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης.

Δήμος Καλαμπάκας, (2015), 'Επιχειρησιακό Σχέδιο Δήμου Καλαμπάκας περιόδου 2014-2019', Καλαμπάκα.

Δήμος Πύλης, (2015), 'Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Πύλης 2014-2019, Α' Φάση'.

ΕΟΤ (2005), *Θρησκευτικά μνημεία στην Ελλάδα*, Αθήνα.

Κοκκώσης, Χ., Τσάρτας, Π. και Γκρίμπα Ε., (2011), *Ειδικές και εναλλακτικές μορφές Τουρισμού*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική.

Λαγός, Δ. και Χριστογιάννη, Π. (2006) «Η ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην Ελλάδα», στο Α. Βογιατζής (επιμ.), *Τιμητικός τόμος Μαρίας Νεγρεπόντη – Δελιβάνη*, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.

Λαγός, Δ., (1997) «Οι δυνατότητες και οι προοπτικές ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού στο Νομό Αρκαδίας», *ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ*, Τεύχος 92, 5-6/97.

Λαγός, Δ., (2005) *Τουριστική Οικονομική*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική.

Μενελάου, Ο., (2015), 'Συμβολή των Μετεώρων στην τοπική ανάπτυξη της Καλαμπάκας', Βόλος: Μεταπτυχιακή Εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών, Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης.

Μοίρα Π., (2009), *Θρησκευτικός Τουρισμός*, Αθήνα Εκδόσεις Interbooks.

Μοίρα, Π. (2003), «Από τον προσκυνητή στον θρησκευτικό τουρίστα. Κοινωνιολογική προσέγγιση», *Τουριστική Επιστημονική Επιθεώρηση*, τεύχος 1, Νο 1, σελ. 87-102.

Μοίρα, Π., (2007), 'Ηθική στον Τουρισμό: Τελική Εργασία', Αθήνα: Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης.

Περιφέρεια Θεσσαλίας, (2015), 'Θεσσαλία 2020, Περιφερειακή Στρατηγική Καινοτομίας Έξυπνης Εξειδίκευσης της Περιφέρειας Θεσσαλίας για την Προγραμματική Περίοδο 2014-2020'.

Πολύζος Σ., (2011), *Περιφερειακή Ανάπτυξη*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Πολύζος, Σ. και Τσιώτας, Δ., (2017), «Ανάλυση της συμβολής του τουρισμού στην εθνική οικονομική ανάπτυξη», Βόλος: *Σειρά Ερευνητικών Εργασιών*, 23(2):49-72.

Πολύζος, Σ., (2010), «Θρησκευτικός Τουρισμός στην Ελλάδα: Χωρική ανάλυση και συμβολή στην ανάπτυξη μειονεκτικών περιοχών», Βόλος: *Σειρά Ερευνητικών Εργασιών*, 16(9):203-222.

Πολύζος, Σ., (2017), «Η χωρική και οικονομική διάσταση του θρησκευτικού τουρισμού στην Ελλάδα», Βόλος: *Σειρά Ερευνητικών Εργασιών*, 23(1):1-48.

Τσάρτας, Π. (1996), *Τουρίστες, ταξίδια, τόποι: Κοινωνιολογικές Προσεγγίσεις στον τουρισμό*, Αθήνα: Εκδόσεις ΕΞΑΝΤΑ.

Τσερώτα, Γ. (2008), 'Ο θρησκευτικός τουρισμός στην Ελλάδα', Ηράκλειο: Πτυχιακή Εργασία, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων.

ΕΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Fish, J.M. and Fish, M. (1993), «International tourism and pilgrimage: a discussion», *Journal of East and West Studies* 22(2): 83–90.

Jarriluoma, J., «Alternative tourism and the evolution of tourism areas», *Tourism Management* 14(5): 392- 396, 1992.

Nolan, M.L. and Nolan, S., (1989), «Religious sites as tourism attractions in Europe», *Annals of Tourism Research*, vol.19, pp.68-78.

Nolan, M.L. and Nolan, S., (1992), «Christian Pilgrimage in Modern Western Europe», *Chapel Hill: The University of North Carolina Press*.

Pew Research Religion & Public Life Project, «The Global Religious Landscape – A report on the Size and Distribution of the World's Major Religious Groups as of 2010», *Pew Research Center*, Washington, December 2012

Polyzos S., Niavis S. (2013) «Spatial analysis of religious tourism in Greece», *Tourism today*, 13, 79-92

Polyzos, S., Arabatzis G. Tsiadikoudis S. (2007), «The Attractiveness of Archaeological Sites in Greece: A Spatial Analysis, *International Journal of Tourism*», *Policy and Research*, vol 1(3), pp.246-266

Rinschede G., (1992), «Forms of religious tourism», *Annals of Tourism Research*, vol.19, pp.51-67.

Veronica della Dora, (2012) «Setting and blurring boundaries: Pilgrims, tourists and landscape in Mount Athos and Meteora» *Annals of Tourism Research*, Vol. 39, No. 2, pp. 951–974.

Vukonic B. (1996), «Tourism and Religion», *Oxford: Pergamon*

Vukonic B., (1998), «Religious Tourism: Economic Value or an Empty Box?» *Zagreb International Review of economics & Business*, 1, 83-94

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ:

www.odysseus.culture.gr, τελευταία επίσκεψη 13/7/2017

www.agiameteora.gr, τελευταία επίσκεψη 13/7/2017

www.ecclesia.gr, τελευταία επίσκεψη 12/7/2017

www.ypeka.gr, τελευταία επίσκεψη 14/7/2017

www.efsyn.gr, τελευταία επίσκεψη 14/8/2017

www.kalabaka.org, τελευταία επίσκεψη 10/9/2017

www.ikivotos.gr, τελευταία επίσκεψη 10/7/2017